

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Anna Nováková

VE STOPÁCH RYTÍŘE AMADÍSE.

SEBEOBRAZ HERNÁNA CORTÉSE V DOPISECH KARLU V.

Bakalářská práce

vedoucí práce: prof. PhDr. Ivo Barteček, CSc.

Olomouc 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem *Ve stopách rytíře Amadise. Sebeobraz Hernána Cortése v dopisech Karlu V.* vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce a uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 2. 5. 2016

Podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce prof. PhDr. Ivu Bartečkovi, CSc. za cenné rady a připomínky. Taktéž děkuji rodině a přátelům za podporu během studia i při psaní této práce.

Obsah

Úvod.....	5
1. Rytířství a španělský rytířský román	9
2. Američtí Amadísové	12
3. Cortés a jeho literární hrdina	17
3.1. <i>Caballero andante</i>	22
3.2. Na bitevním poli	26
3.3. Osamocený hrdina	33
3.4. Z Boží vůle dobyvatel	40
3.5. Ve jménu krále za ctí a slávou.....	50
Závěr	58
Resumen.....	63
Seznam použitých pramenů	64
Seznam použité literatury.....	65

„Vojáci, celá země se vším svým bohatstvím leží před vámi, to byla představa, kterou znova a znova, denně a sterými údery vbíjel svým žoldněrům do hlavy. Teprv teď se stávala skutečností. Ne-li pro ně, pro něho jistě. A až smíří a sloučí oba ty různorodé živly, Kubánce a své Mexičany, a dlouho to trvati nebude, ukáže králi, Španělsku, lidstvu i dějinám, kdo to byl Hernando Cortés.“¹

Úvod

Hernán Cortés, slavný to španělský dobyvatel, po sobě zanechal velmi cenné a mnoho vypovídající zprávy adresované císaři Karlu V. Soubor tzv. *Cartas de relación* zahrnuje pět samostatných zpráv psaných mezi lety 1519 a 1526.

První z nich z roku 1519 je dnes bohužel ztracená a často se v rámci edic nahrazuje listem obecní rady ve Veracruz, jež Cortés založil po vyloštění na Yucatánu. Jelikož ale tento dopis, psaný v první osobě plurálu, není výtvozem čistě jen Cortésovým (lze však předpokládat, že Cortés měl co dočinění s jeho obsahem), k následující analýze jej využijeme pouze okrajově. Druhý a třetí dopis popisuje vyloštění Cortése a jeho mužů na Yucatánu, příchod do Údolí Mexika, setkání s ostatními kmeny i samotnými Aztéky a nakonec i pád jejich velkého města Tenochtitlánu. Tím však *conquista* nekončí, Cortés vysílá expedice (a i sám je jejich členem) k dobývání dalších území a střetává se se zájmy dalších španělských dobyvatelů, což, nazíráno z jeho perspektivy, zachycuje čtvrtá a pátá zpráva.

Cartas de relación ale nejsou pouhým zdrojem informací o průběhu *conquisty*, jak jsou běžně vnímány a historiky užívány díky své popisnosti a důkladnosti, s níž je Cortés sepisoval. Připomeňme zde mistrnou práci Tzvetana Todorovova *Dobytí Ameriky: Problém druhého*, podle které jsou Cortésovy relace primárně prostředkem k ovlivnění druhého a teprve jejich vedlejší účel spočívá v dokumentaci skutečnosti.² Lze je tedy, myslím si, považovat i za skvěle vypovídající materiál o Cortésovi samotném a o sebeobrazu, který si skrze ně vytvářel vstříc jejich adresátu (jímž, jak si ukážeme, nemusel být pouze Karel V.). Nebudeme se příliš zabývat otázkou pravdivosti informací, které Cortés ve svých dopisech předkládal (i když zcela

¹ OLBRACHT, Ivan: *Dobyvatel*. Praha 1955, s. 285.

² TODOROV, Tzvetan: *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. Praha 1996, s. 142.

opomenout to nelze), ale spíše tím, proč bylo pro něj důležité některé události a fakta zmínit, zdůraznit a zahrnout do svých relací, ať se skutečně staly či jsou výsledkem jeho fabulace. Pokusíme se z literární perspektivy zachytit protagonistu tohoto vpravdě autobiografického díla, vyzdvihnout atributy, které si vědomě, ale možná i nevědomě, přivlastňoval, a odhalit okolnosti a pohnutky, které ho k tomu vedly.

I v hispanofonním prostředí se rozhodně nejedná o „vytěžené“ téma navzdory tomu, o jak slavnou a známou historickou osobnost se jedná. Drtivá většina historiografie totiž vidí v dopisech pouze zdroj informací o *conquistě*, o střetu dvou odlišných kultur, v případě biografii pak o Cortésově životě, ale jen velmi málo prací se zaměřuje na jednu z hlavních intencí dopisů, kterou je vytvoření určitého obrazu jeho osoby v mysli čtenáře (císaře ale i širokého publika), který má vhodnou podobu k tomu, aby mu zajistil co největší užitek.³

Příkladem onoho netradičního pohledu na Cortésovy dopisy mohou být studie Beatriz Aracil Varón, která se věnuje dopisům z literárně-historického hlediska a zajímá se především o to, jak si Cortés utvářel svou podobu hrdiny a neohroženého bojovníka.⁴ Beatriz Pastor Boomer zase popisuje ve své knize *Discurso narrativo de la conquista de América* proces fikcionalizace Cortésova sebeobrazu v dopisech, jehož pomocí hodlal přeměnit svou pozici ze zběha na perfektního služebníka krále. Skutečně je však „Cortés z dopisů“ tolik podobný *Vladaři* z pera Niccolò Machiavelliho, jak míní právě Pastor Boomer?⁵

My nicméně odhlédneme od mnoha různých vzorů, kterými se mohl Cortés při vytváření svého sebeobrazu inspirovat, a tedy i od jeho rozličných podob. Již povrchní četba *Cartas de relación* nám umožní odhalit Cortése jako skvělého politika, obratného a přizpůsobivého aktuální situaci, předkládaná práce se ale tohoto dosti známého obrazu Cortése vzdává a zaměří se na jiný – pokusí se zachytit a popsat obraz

³ Toto tradiční využití Cortésových dopisů nalézáme například i v jinak naprosto mistrné biografii Cortése od Josého Luise Martíneze. MARTÍNEZ, José Luis: *Hernán Cortés*. Madrid 1992.

⁴ ARACIL VARÓN, Beatriz: *Hernán Cortés en sus Cartas de relación: la configuración literaria del héroe*. *Nueva Revista de Filología Hispánica*, 52, 2009, č. 2, s. 747–759 nebo ARACIL VARÓN, Beatriz: *Hernán Cortés y sus cronistas: la última conquista del héroe*. Atenea, 2009, č. 499, s. 61–76.

⁵ PASTOR BOOMER, Beatriz: *El discurso narrativo de la conquista de América: mitificación y emergencia*. Habana 1983.

Cortése jako ideálního rytíře, a to v kontextu dobového diskurzu ovlivněného edičním fenoménem rytířské literatury (*libros de caballerías*). Leonard Irving a Ida Prampolini publikovali téměř současně práce zdůrazňující roli rytířského románu v dobovém diskurzu *conquisty* a následně žánru *Crónicas de Indias* (*kronik Indií*).⁶ Problematika impaktu rytířského románu v *conquistě* Nového světa a některých kronikách ji zachycujících byla tedy již podrobně studována, ale dosud neaplikována na konkrétní případ Cortésových dopisů.

Jednotlivé atributy rytířského ideálu, které se mísí v osobě Hernána Cortése a jsou zobrazeny v jeho *Cartas de relación*, sestavíme zejména na základě komparace dopisů s klíčovým dílem soudobé španělské rytířské literatury, s románem o Amadísovi Waleském.⁷ Ten totiž můžeme považovat za odraz onoho rytířského ideálu, který literatura i dříve v sobě zachycovala, a je navíc, jak si později ukážeme, velmi blízký *conquistě* i Cortésovi samotnému. Rytířský ideál prezentovaný španělskou rytířskou literaturou počátkem jejího *Zlatého věku* se neliší od vzorů rytířstva hlubokého středověku, je sice dobou svého rozkvětu vzdálen éře trubadúrů, byl však veskrze úspěšným znovuoživením téhož ze staletí předcházejících, pouze „vylepšen“ o rysy ještě ne zcela plně rozvinuté renesance a i efektivnější šířící médium – tisk. Toto srovnání pak samozřejmě doplníme o nezbytnou sekundární literaturu, věnující se rytířství v období středověku.⁸

Není naším cílem, ostatně to, domnívám se, ani není možné, s určitostí dokázat, že sám Cortés kdy četl Amadise či kterýkoliv jiný rytířský román (i když na indicie toto naznačující zcela jistě v následujícím textu upozorníme), ale spíše se budeme

⁶ Obě tato díla budou v následujícím textu využita a jejich všeobecné závěry se budeme snažit vztáhnout na konkrétní případ Hernána Cortése. RODRIGUEZ PRAMPOLINI, Ida: *Amadises de America. La hazaña de Indias como empresa caballeresca*. 2. vyd. Caracas 1977 a IRVING, Leonard A.: *Libros del conquistador*. México 1979.

⁷ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974.

⁸ V tomto ohledu zmiňme především práce Jeana Floriho *Rytíři a rytířství ve středověku* (FLORI, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha 2008) a Wojciecha Iwánczaka věnující se sice rytířskému ideálu v české středověké literatuře, která však pochopitelně obsahuje i obecně platné závěry, využitelné pro naši práci (IWÁNCZAK, Wojciech: *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*. Praha 2001).

snažit vidět v Cortésových dopisech projevy dobového diskurzu, doslova přeplněného rytíři, dobrodružstvími a hrdinskými činy. Naše pátrání po prototypu rytíře se však neomezí pouze na kapitolu o hrdinství a tom, jak je toto reflektováno v dopisech, nýbrž bude „proplouvat“ celým následujícím textem. Považuji proto za velmi důležité nabídnout alespoň stručnou charakteristiku renesančního rytířského románu z počátku 16. století. Navíc se jedná o žánr, o který se krom pár výjimek literární věda až do nedávna příliš nezajímala. Poukazovala na jeho prý velmi podřadnou kvalitu a lživost, za soudobý příklad brakové literatury, a dávala tak za pravdu soudu Cervantesově.⁹

Hlavní cílem práce je najít a zachytit rytířskou podobu tohoto conquistadora, tak jak ji on sám, spíše implicitně než explicitně, zobrazil ve svých dopisech, a zodpovědět otázku, čeho její pomocí hodlal dosáhnout. Cortésovu snahu o vytvoření perfektního obrazu sebe sama budeme nazírat i z diachronního hlediska, tedy jak se některé aspekty dopisů měnily od toho prvního po poslední v závislosti na změněné situaci, podmínkách i postavení Cortése.

Hlavním primárním pramenem pro naši práci budou pochopitelně *Cartas de relación* adresované Karlu V. Využijeme i dalších pramenů souvisejících s Cortésem, a to zejména edici *Documentos cortesianos*¹⁰, obsahující korespondenci a dokumenty, které nám pomohou dokreslit jeho obraz i záměry, se kterými své relace psal.

Druhý a třetí Cortésův dopis je dostupný v českém překladu¹¹, využijeme jej tedy k citacím z těchto dvou relací. U čtvrtého a pátého dopisu zařadím do textu při přímých citacích vlastní pracovní překlad do češtiny, doprovázený v poznámce pod čarou originální zněním.¹² Stejně budu postupovat u přímých citacích i z ostatních španělsky psaných pramenů.

⁹ MARÍA PINA, María del Carmen: *Los libros de caballerías castellanos*. In: Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías. Alicante 2010 (nestránkováno). Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc4j105>.

¹⁰ *Documentos cortesianos* (ed. José Luis Martínez). Tomo I–IV. México 1992.

¹¹ CORTÉS, Hernán: *Dopisy. Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu* (překl. Oldřich Kašpar a Eva Mánková). Praha 2000. (Dále jen Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu).

¹² Španělská edice Cortésových dopisů: CORTES, Hernán: *Cartas de la conquista de México*. Madrid 1985. (Dále jen *Cartas de relación*).

1. Rytířství a španělský rytířský román

Začněme tedy letným přiblížením toho, co bychom měli rozumět pojmem španělský renesanční rytířský román.¹³

Rytířské romány vycházely z tradice hrdinských eposů středověku (*chansons de geste*)¹⁴, tedy nezapomenutelných příběhů hrdiny Rollanda či španělského bojovníka proti Maurům Rodriga Díaze de Vivar, zvaného Cid. Rytířská románová epika je pak neodmyslitelně spjata se jménem Chrétiena de Troyes, jehož dílo, patřící do tzv. bretonského okruhu, je založeno na legendách o králi Artušovi.

K této středověké látce se pak počátkem renesance ve Španělsku přidaly právě pro ni charakteristické prvky a vznikl tak fenomén šířící se později v mnoha překladech i za hranice země katolických králů, jehož úspěch byl notně podpořen rozvojem tisku.

V roce 1508 se objevil první hrdina, který začal dobývat španělská čtenářská srdce a stal se zakladatelem fikčního hrdinského rodu. Byl jím rytíř Amadís z románu *Amadís de Gaula* Garcího Rodríguez de Montalvo. Avšak příběhy o Amadísovi kolovaly poloostrovem již mnohem dříve. Středověký rytířský román – tzv. *primitivní Amadís* – bohužel nedochovaný pro dnešního čtenáře, se předával ústně, hrdina Amadís je zmiňován i ve středověké poezii a Rodríguez de Montalvo tak spíše posbíral tuto ústně šířenou tradici a upravil ji v rámci prvních třech knih, ke kterým přidal ještě čtvrtou vlastní.¹⁵

Amadís se stal „otcem“ renesančního rytířského románu, a ačkoliv tento literární proud nabýval v průběhu 16. století nejrůznějších podob, nasával i jiné literární vlivy, byl kvalitativně rozkolísán a hrdinové stvoření různými autory měli často své originální rysy, zůstával věrný odkazu a vlastně i modelu tohoto protagonisty-zakladatele. Jak poznamenala María Pina, Amadísovska tradice nekončí

¹³ K základnímu popisu tohoto epického žánru využijeme zejména nedávné zpracování Jaroslavy Kašparové, která se mimo jiné věnovala i recepci těchto dobrodružných příběhů ve středoevropském prostoru. KAŠPAROVÁ, Jaroslava: *Amadís Waleský, nebo Don Quijote. Rytířské příběhy španělského zlatého věku a jejich putování za čtenáři 16.–19. století*. Praha 2014.

¹⁴ Tamtéž, s. 23.

¹⁵ Tamtéž, s. 24–25.

u románů Rodríguez de Montalvo, nýbrž přežívá v dalších rodových románových cyklech.¹⁶ Proto i my v následujícím textu využijeme zejména příběhy rytíře Amadíse, jelikož jsou jakýmsi společným jmenovatelem a průnikem převážné většiny děl tohoto žánru.

Vývoj španělského rytířského románu lze rozdělit do tří etap. První z nich zahrnuje období středověkého románu (zde zařadíme i zmíněného *primitivního Amadíse*), které vyústilo ve vydání verze z roku 1508. Druhá fáze mezi lety 1510 a 1512 přinesla čtenářům nového hrdinu (však z pera stejného autora) Esplandiána, ideálního a teď již křesťanského rytíře, který byl synem Amadíse, a ve třetí fázi, ukončené rytířským neúspěchem Alonsa Quijana, se pak román nadále rozvíjel, proměňoval, sbližoval a navzájem ovlivňoval s jiným žánry.¹⁷ Toto korespondovalo i s všeobecným rozvojem rytířské kultury. Romány sice vytvářely fikční svět (každý pak po svém způsobu), ale s opravdovou rytířskou kulturou své doby.¹⁸ Amadís, a vlastně celé vyprávění o něm, má ještě mnoho společného s těmi oslavujícími rytíře kulatého stolu a krále Artuše či jeho syna Lancelota, koneckonců *Amadíse de Gaula* nazveme v češtině *Amadisem Waleským*. Ač byl hrdinou románu španělského, vedl své bitvy tam, kde bojoval proti nepřítelům i král Artuš, tedy v prostředí Británie. Ve druhé polovině 16. století se pak tento ediční fenomén dostává do krize a do jisté míry končí s vydáním Cervantesova *Dona Quijota*.

Všichni tito hrdinové – Amadís, Esplandián, Palmerín, Primaleón, Febo a další – se těšili výrazné čtenářské oblibě. Obrovský ediční boom této literatury šel totiž ruku v ruce s rozvojem knihtisku, o který nebyl ochuzen ani iberský poloostrov. Španělský rytířský román se stal prvním – popsáno dnešním jazykem – edičním bestsellerem, který byl však zároveň donedávna považován za jednu z prvních komerčních

¹⁶ MARÍA PINA, María del Carmen: *Los libros de caballerías castellanos*. In: *Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías*. Alicante 2010 (nestránkováno). Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc4j105>.

¹⁷ KAŠPAROVÁ, Jaroslava: *Amadis Waleský, nebo Don Quijote. Rytířské příběhy španělského zlatého věku a jejich putování za čtenáři 16.–19. století*. Praha 2014, s. 26–27.

¹⁸ MARÍA PINA, María del Carmen: *Los libros de caballerías castellanos*. In: *Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías*. Alicante 2010 (nestránkováno). Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc4j105>.

brakových literatur. Španělští tiskaři si všimli čtenářského potenciálu, který romány nabízely, plně jej využili a zrodil se opravdu lukrativní obchod s rytířskou tematikou, přesahující až na americký kontinent. Jedna z nejvýznamnějších tiskáren na poloostrově se totiž nacházela v andaluské Seville a patřila rodině Crombergerů.¹⁹ Připomeňme zde, že Sevilla byla jedinou bránou pro vstup do Nového světa a tedy každý zájemce o dobrodružství v dalekých Indiích musel tímto městem projít. Není náhoda, že se město „výroby“ románových hrdinů, odvážných Amadísů a Esplandiánů, stalo městem „výroby“ i dobyvatelů, smělých Cortésů či Pizzarů. Nepřekvapí nás tedy, že hrdinský ideál šířený skrze rytířské romány našel své obdivovatele i mezi conquistadory Nového světa.

¹⁹ KAŠPAROVÁ, Jaroslava: *Amadis Waleský, nebo Don Quijote. Rytířské příběhy španělského zlatého věku a jejich putování za čtenáři 16. – 19. století*. Praha 2014, s. 31–33.

2. Američtí Amadísové

Ani dnes však není zcela jisté, do jaké míry byly tyto romány opravdu všelidovým čtivem. Tezi Leonarda Irvinga o velké oblíbenosti Amadise i jeho pokračovatelů napříč společnostmi napadl v 70. letech Maxime Chevalier v díle *Lectura y lectores en la España del siglo XVI y XVII*, jenž přiznal zálibu v této literatuře a vůbec její znalost pouze nejvyšším aristokratickým vrstvám.²⁰ Dnes je Chevalierův názor již zcela vyvrácen, nicméně jeho poznámky, a to zejména k metodologii, slouží jako podklad pro rozvíjející se dějiny četby.²¹ Musíme mu dát za pravdu v tom, že gramotnost byla ve Španělsku 16. století záležitostí nerozšířenou. Avšak velmi důležitou roli v recepci rytířského románu hrálo ústní šíření, o kterém nemůžeme pochybovat, ale lze jej jen obtížně s jistotou zachytit.²² Hlasité předčítání bylo běžné i na palubách lodí směřujících skrze hradbu Atlantiku k novým americkým územím, docela možná i na lodi, kterou se roku 1504 plavil do Indií Cortés.

Hlavním účelem románů, jak je prezentují samotní autoři, je učit, vychovávat zábavou (*enseñar deleitando*).²³ Ony příběhy nabízí ideálního hrdinu (pro tehdejšího čtenáře) hodného obdivu a nápodoby, a právě proto si získaly takovou popularitu. Jejich čtenáři (potažmo posluchači) totiž často neopouštěli příběh hrdinného rytíře zavřením knihy nebo ve chvíli, kdy někdo již přestal předčítat ostatním. Oblíbenost románů byla tak velká a jejich zpracování často tak uchvacující, že se lidé, někteří

²⁰ CHEVALIER, Maxime: *Lectura y lectores en la España del siglo XVI y XVII*. Madrid 1976, s. 71–72. K četbě rytířských románů se uchýlovala například i Svatá Tereza, a za jejich vůbec největšího konzumenta je považován sám císař Karel V. Lze předpokládat, že vášně tohoto vladaře podpořila žánr v jeho bleskovém rozvoji. MARÍA PINA, María del Carmen: *Los libros de caballerías castellanos*. In: Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías. Alicante 2010 (nestránkováno). Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc4j105>.

²¹ KAŠPAROVÁ, Jaroslava: *Amadis Waleský, nebo Don Quijote. Rytířské příběhy španělského zlatého věku a jejich putování za čtenáři 16.–19. století*. Praha 2014, s. 108–114.

²² LUCÍA MEGÍAS, José Manuel – MARÍA PINA, María Carmen: *Lectores de libros de caballerías*. In: Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías. Alicante 2010 (nestránkováno). Dostupné z: http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor-din/lectores-de-libros-de-caballerias/html/c01b8049-29a5-49eb-b473-890ed55cbe14_2.html#I_0_.

²³ KAŠPAROVÁ, Jaroslava: *Amadis Waleský, nebo Don Quijote. Rytířské příběhy španělského zlatého věku a jejich putování za čtenáři 16.–19. století*. Praha 2014, s. 26.

více, jiní méně, ztotožňovali s románovými hrdiny a přáli si prožít jejich dobrodružství v prostředí našeho reálného světa. Ovšem toto se netýkalo pouze renesančního španělského románu, dřívější středověká literatura byla také zdrojem a zároveň odrazem ideálu rytíře té doby, jenž je esencí tužeb rytířů, přičemž její autoři vědomě zamlčovali vše, co s tímto ideálem nekorespondovalo.²⁴

Připomeňme, že rozlišení fikce a textu popisujícího reálné události či osoby, tedy textu „charakteru odborného“, je v této době velmi nejednoznačné, a to i z toho důvodu, že sama historiografická díla často kladla vedle sebe reálné skutečnosti a prvky fantaskní. Sám Garcí de Montalvo pak toto zmatení pojmů podporuje svým prologem k *Amadísovi*, v němž odkazuje na díla antických historiků, například Tita Livia, a záměrně je tak propojuje se svým dílem.²⁵ Navíc autoři tohoto žánru často v předmluvách svých děl odkazují, v duchu renesančního *ad fontes*, na „prastarý rukopis“, jenž byl jimi objeven, a tento oni pouze upravili a zpřístupnili čtenáři, stejně jako humanističtí učenci této doby zpřístupňovali texty antických historiků.²⁶ Často se pak v jejich názvu objevovaly i výrazy jako *kronika* či *historie*.²⁷ Proto jsou v odborné literatuře označovány jako *historias mentirosas*²⁸ či *historias fingidas*²⁹. Tváří se tedy jako zápis skutečných příběhů, které se v dávné minulosti opravdu staly. Výjimkou není ani sám *Amadís de Gaula*, protože čtvrtá kniha vyprávějící příběh jeho

²⁴ FLORI, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha 2008, s. 83.

²⁵ Snaží se tak dodat pravdivost a historickou věrohodnost svému smyšlenému příběhu. PUPO-WALKER, Enrique: *La vocación literaria del pensamiento histórico en América. Desarrollo de la prosa de ficción: siglos XVI, XVII, XVIII, XIX*. Madrid 1982, s. 30–31.

²⁶ MARÍA PINA, María del Carmen: *Los libros de caballerías castellanos*. In: *Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías*. Alicante 2010 (nestránkováno). Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc4j105>.

²⁷ IRVING, Leonard A.: *Los libros del conquistador*. México 1979, s. 47.

²⁸ V překladu *Živé historie*, tento termín užívá Leonard Irving. Tamtéž, s. 41.

²⁹ V překladu *fingované historie*, užívá jej Jaroslava Kašparová. KAŠPAROVÁ, Jaroslava: *Amadís Waleský, nebo Don Quijote. Rytířské příběhy španělského zlatého věku a jejich putování za čtenáři 16.–19. století*. Praha 2014, s. 24.

syna Esplandiána má být pouze přepisem mnohem staršího „dějepisného“ textu, jehož náleží v tajemné konstantinopolské hrobce nám líčí jeho autor ve svém prologu.³⁰

Snaha stylizovat se do románových hrdinů je tak navíc podpořena vírou, že se již něco takového opravdu stalo, tudíž se tato snaha čtenářům nejeví jako marná. Identifikovali se s těmito hrdiny, španělská mentalita posilněná nedávným vítězstvím (rozuměj dokončenou *reconquistou*) totiž přímo korespondovala s činy ctihodných románových rytířů.³¹ Znovu pak autoři těchto románů podporují mystifikaci svých čtenářů tím, že četbu románů a jejich následnou nápodobu zapracovávají i do příběhu samotného. I Amadísův bratr Galaor, kterého v dětském věku unesl obr Gandalak a dal jej na výchovu jednomu zbožnému poustevníkovi a neměl tak jiného hrdinského vzoru do doby, než se setkal se svým bratrem, čte knihy „o činech, které kdysi vykonávali rytíři se zbraní v ruce“. Pod vlivem knih i vrozených kvalit se i on rozhodne stát se rytířem, čehož velmi rychle dosáhne.³²

Soustředme se však nyní na španělské conquistadory a možná trochu odhlédněme od zbytku čtenářského publika, jelikož tito měli mnohem větší důvod, potažmo i prostor pro to stát se hrdinou. Jejich románové předobrazy (Amadísové i jiní) se povětšinou vydávaly do odlehlých, tajuplných a neznámých částí světa. Objevení dosud nepoznaných a neprozkoumaných zemí na druhé straně Atlantiku dalo conquistadorům, a i vlastně romanopiscům za pravdu, že dobrodružství je možné, a poskytlo téměř nekonečné kolbiště pro španělské, nyní už vlastně americké Amadise.³³ V duchu renesance se tedy rozšiřuje pohled na svět, ale zároveň zůstávají silně zakořeněny středověké hodnoty. V conquistadorech, včetně Cortése, se pak obé propojuje.³⁴

Dobývatele tedy velmi dobře věděli, co na novém kontinentu najdou, co by měli očekávat, jak se chovat (zde spíše navenek předstírat, že se tak chovají) a jak

³⁰ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí : *Amadís de Gaula* (ed. Javier Cercas). Barcelona 1999, s. 54.

³¹ IRVING, Leonard A.: *Los libros del conquistador*. México 1979, s. 41.

³² RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 50.

³³ IRVING, Leonard A.: *Los libros del conquistador*. México 1979, s. 88

³⁴ SÁNCHEZ, Alberto: *Los libros de caballerías en la conquista de América*. Anales Cervantinos, 7, 1958, č. 1, s. 237–260, zde zejména s. 259 a 260.

vůbec chápat *conquistu* jako celek a svou úlohu v ní. Měli k tomu přece velmi podrobný návod, jež většina conquistadorů považovala navíc za zcela pravdivý a nijak vzdálený realitě.

Vzpomeňme na „otce“ všech španělských conquistadorů Kryštofa Kolumba, který Ameriku (pro něj ještě ostrovy v blízkosti Asie) neobjeví, nýbrž najde ji tam, kde věděl, že bude. Má svou předem danou pravdu, kterou si přečetl v *Milionu* Marca Pola, a pro tuto představu pouze hledá důkazy, zaměňuje tedy pravdu za přání.³⁵ Stejně tak jeho pokračovatelé se vydali do Indií hledat to, co četli v rytířských románech, ať už El Dorado nebo Amazonky, které žily na svém ostrově plném zlata pod vedením královny Calafie.³⁶ Rytířské romány ale ovlivnily conquistatory nejen v jejich nahlížení na americkou realitu, se kterou se setkávali, nýbrž měly dvojitý účinek. Vytvořily totiž i ideál veskrze odpovídající jim samým, mysleli si.³⁷

V zápisech samotných conquistadorů je však nanejvýš obtížné nalézt jasné a explicitní zmínky o rytířských románech nebo jejich hrdinech. Snad to bylo kvůli odporu a kritikám moralistů a církve, které již od počátku tento žánr provázely (k těmto kritikám se ještě dostaneme v kapitole *Z boží vůle dobyvatel*). Výjimkou je Bernal Díaz del Castillo, účastník Cortésovy výpravy do nitra aztécké říše. Ten psal svou *Pravdivou historii o dobývání Mexika* (*Historia verdadera de la conquista de la Nueva España*) až na sklonku svého života, o několik desítek let později, možná si tak mohl dovolit více než ti, kteří svůj zápis psali téměř současně s během událostí.

„Když jsme spatřili tolik měst a městysů vystavěných na vodě a další velké vsi na pevné zemi tu přímou silnici, která vedla po rovině do Mexika, naplnilo nás to údivem a řekli jsme si, že se to podobá čarovným výjevům, o kterých vypráví

³⁵ TODOROV, Tzvetan: *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. Praha 1996, s. 26–32.

³⁶ O tomto vlivu široce zejména Irving Leonard v kapitole *Los conquistadores y „las historias mentirosas“*. IRVING, Leonard A.: *Los libros del conquistador*. México 1979, s. 41–50. Naproti tomu Karl Kohut uvádí, že tato teze již byla zčásti zpochybněna historičkou Rolenou Adorno. KOHUT, Karl: *La conquista en la crítica literaria*. In: KOHUT, Karl (ed.): *De conquistadores y conquistados: realidad, justificación y representación*. Frankfurt am Main 1992, s. 39.

³⁷ GONZÁLEZ, Javier Roberto: *Los libros de caballerías en América*. In: Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías. Alicante 2010 (nestránkováno). Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor-din/libros-de-caballerias-en-america/html/>.

*kniha o Amadísovi, neboť tu na vodě měli vysoké věže, ku [mesoamerické chrámy pozn. aut.] a budovy, všechny obílené, a někteří naši vojáci se ptali, zda to co vidí, se jim nezdá.*³⁸

Všimněme si, že vojáci ohromení a okouzlení městem Tenochtitlánem (Mexiko) si jej snadno spojí s neuvěřitelnými a úžasnými věcmi z Amadise, jelikož tam o nich už mnohokrát četli. Leonard Irving navíc upozorňuje na plurál, který Díaz del Castillo užívá, což dle něj jasně značí znalost románů v rámci celého kolektivu.³⁹

Již jsme zmínili, že éra španělského rytířského románu veskrze končí vydáním Dona Quijota na počátku 17. století. Není to konec úplně definitivní a Quijote nebyl jeho jedinou příčinnou. Všeobecně se rytíř smutné postavy považuje za parodii právě tohoto žánru, nicméně Cervantes nezesměšňuje rytířské romány jako takové, ale spíše jejich oblíbenost a také snahu spousty a spousty svých současníků se takovými rytíři vskutku stát. Alonso Quijano, tedy Don Quijote, je ale na rozdíl od svých literárních hrdinů, pod jejichž příběhy se prohýbá jeho knihovna, konfrontován s reálným a nikoliv fikčním světem rytířů, což nutně vede k neúspěchu.

³⁸ DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal: *Pravdivá historie dobývání Mexika*. 1. díl. Praha 1980, s. 251.

³⁹ IRVING, Leonard A.: *Los libros del conquistador*. México 1979, s. 57.

3. Cortés a jeho literární hrdina

Obraťme se však nyní, po snad dosti vysvětlujícím úvodu, již k našemu protagonistovi Hernánu Cortésovi a jeho dopisům, respektive snažme se zachytit v oněch dopisech literárního chrabrého rytíře, jehož tento conquistador vytvořil a kterého ztotožňoval se svou vlastní osobou.

Již několikrát jsme označili Cortésovy dopisy jako *Cartas de relación*, co si ale pod tímto pojmem představit? *Cartas* či *epístolas de relación* je označení celého svěbytného žánru, který se etabloval již v průběhu 15. století a jehož nejvýznamnějším příkladem a kvalitativním vrcholem jsou právě *Cartas de relación* Hernána Cortése. Byly to oficiální dokumenty, které museli vojenští velitelé povinně zasílat panovníkovi, aby jej informovali o svém počínání. V rámci této formální struktury však Cortés tvoří čtenářsky zajímavý příběh, který je onou oficiální formou verifikován.⁴⁰ Cortés důmyslně užívá kostry de facto právního dokumentu pro literární příběh charakterem mnohem bohatší, než bychom očekávali, a který zaujme čtenáře i mimo administrativní kruhy monarchie, tedy takového, jehož přesný výčet činů Cortése a bohatství Ameriky jako takové nezajímá, ale spíše způsob, jakým byly provedeny. Informovat císaře o objevné cestě tedy nebylo jediným důvodem k napsání dopisů – zde se jednalo spíše o povinnost, naproti tomu tuto povinnost Cortés využil k literárnímu ztvárnění své *conquisty* i sebe sama.

Čtenář může mít z četby Cortésových dopisů pocit, že jsou dílem ryze pragmatického a racionálně uvažujícího člověka, a to kvůli jejich zjevné strohosti, jazykové jednoduchosti a absenci údivu či do očí bijících fantastických prvků, zvláště pak pokud je porovná se zápisy jiných dobyvatelů. Upozorněme například na Antonia Pigafettu a jeho *Zprávu o první cestě kolem světa*. Magalhãesova posádka se setkala během své cesty, podle Pigafettových zpráv, s muži velké postavy, tedy obry. V cyklu románů o Palmerínovi z Olivy se takový obr objevuje a jmenuje se Patagón, a proto

⁴⁰ Více o žánru *Cartas de relación* a jeho využití Cortésem GONZÁLES CÁRDENAS, Verónica Alejandra: *La efectividad del discurso cortesiano en la Segunda Carta de Relación al Carlos V.* In: RUBIO DURÁN, Francisco Antonio (ed.): *Retazos de la pluralidad. Perspectivas de la realidad histórica latinoamericana.* Sevilla 2012, s. 38–44 a 52.

onu zem účastníci první plavby kolem světa nazvali Patagonií a její obyvatele Patagonci.⁴¹

„Jednoho dne jsme však znenadání muže obrovské postavy uviděli, který na břehu přístavu stál a tančil a zpíval. Byl tak veliký, že jsme mu do pasu dosahovali (...). Hlavní kapitán nazval tyto kmeny Patagonci. Na této lodi byl druhý obr, kterého zajali, zemřel však, když horka přišla.“⁴²

I díky této skutečnosti, tedy přísné popisnosti, jednoduchosti a racionálnosti dopisů v porovnání s jinými, někteří badatelé, jako například Beatriz Pastor Boomer, zcela popírají možnost literárních vlivů na Cortése a jejich projevy v *Cartas de relación*, jelikož tak rozumově založený člověk jako Cortés by se přece nenechal unést četbou rytířských románů.⁴³ Domnívám se však, že se jedná spíše o dozvuk oné nevráživosti k rytířským románům a rekreační literatuře obecně a soudů mnoha kritiků vyjadřujících pokleslost a nízkou kvalitu tohoto žánru, který je pak, takto vnímán, samozřejmě nemyslitelné spojit s géniem tohoto dobyvatele, kterého jistě všichni nemilují, ale shodují se na jeho výjimečnosti. Pastor Boomer, zdá se, považuje protagonisty rytířské literatury, již z perspektivy své doby, za hloupé a sentimentální zbytky středověku. Tím však pro své „současníky“ (ani pro Cortése) jistě nebyli.

Pastor Boomer vidí v Cortésovi zcela racionálního, pragmatického člověka obdařeného analytickým myšlením a porovnává jej s Machiavelliho ideálním vladařem, s nímž má podle ní mnoho společného. Souhlasí sice s tím, že Cortés fikční

⁴¹ SÁNCHEZ, Alberto: *Los libros de caballerías en la conquista de América*. Anales Cervantinos, 7, 1958, č. 1, s. 237–260, zde zejména s. 255.

⁴² PIGAFETTA, Antonio: *Zpráva o první cestě kolem světa* (ed. Vladimír Mikeš). Praha 1975, s. 15–18.

⁴³ Beatriz Pastor Boomer možnost ovlivnění Cortése rytířskou literaturou jednoznačně odmítá. Připouští, že rytířská literatura byla mezi conquistadory rozšířena a mnohé z nich ovlivnila, nicméně Cortés je dle Boomer naprostou výjimkou. PASTOR BOOMER, Beatriz: *El discurso narrativo de la conquista de América: mitificación y emergencia*. Habana 1983, s. 188–191 a 220–222. V úvodu již zmíněná Beatriz Aracil Varón, která v obou svých studiích zpracovává podobné téma jako předkládaná práce, se velmi drží závěrů Beatriz Pastor Boomer. Přináší i jiné modely než pouze Vladaře, a to hrdinu Cida či Julia Césara, o rytířských románech se však vůbec nezmiňuje. ARACIL VARÓN, Beatriz: *Hernán Cortés en sus Cartas de relación: la configuración literaria del héroe*. Nueva Revista de Filología Hispánica, 52, 2009, č. 2, s. 747–759 nebo ARACIL VARÓN, Beatriz: *Hernán Cortés y sus cronistas: la última conquista del héroe*. Atenea, 2009, č. 499, s. 61–76.

modely vytváří, ale s ryze praktickými účely a jistě se žádnými nenechává nevědomky ovlivnit. Pokud jich využívá tak čistě úmyslně a pragmaticky z politických důvodů hodných právě *vladaře* a příhodných pro *conquistu*. Veškeré aspekty Cortésova sebeobrazu jsou podle ní jen a pouze esencí *vladaře*, a to i ty týkající se válečnictví a statečnosti v boji. Zdá se mi však, že tato interpretace příliš zplošťuje velmi rozmanitý obraz, který Cortés o sobě skládá.⁴⁴ V otázce zobrazení sebe sama jako politika či diplomata určité shodné rysy mezi literárním Cortésem a *vladařem* pozorujeme, ve skutečném životě jím možná doopravdy byl, ale v rámci fikčního diskurzu dopisů můžeme identifikovat i více než jeden zdroj inspirace. Koneckonců není ani nutné tyto dva možné předobrazy striktně oddělovat, a vidět je jako jasně antagonistické, jelikož v určitých chvílích se jistě prolínají – tedy i rytíř projevuje prozíravost hodnou obrazu vykresleného Machiavellim a zároveň *vladař* bojovnost středověkého rytíře.

Na existenci rytířských literárních předloh v mysli tohoto dobyvatele, které pomohly vytvořit hrdinskou podobu pro Karla V., se naopak jiní badatelé shodují a i následující text se bude tohoto předpokladu držet.⁴⁵

Cortés se, omezen formální strukturou, prakticky vyvaroval fantaskního a nadpřirozeného v první (explicitní) rovině dopisů, která popisuje to, s čím se v neznámé krajině setkával. Naopak toto přesunul do sekundárního plánu implicitního popisu sebe sama, který takto schován se nijak „netloukl“ s formálností *Cartas de relación*.⁴⁶ Neměli bychom se tedy nechat zmást zdánlivou „neliterárností“ dopisů a

⁴⁴ Navíc vliv *vladaře* je značně problematický, Pastor Boomer se jej snaží dosti násilně a nepřesvědčivým způsobem našroubovat na celý text dopisů a na „veškerý sebeobraz“ Cortése. *Vladař* byl vydán až po Cortésových dopisech, což podle Pastor Boomer nebrání jeho přítomnosti v dobovém diskurzu.

⁴⁵ Většina prací se pak odkazuje na již zmíněné průkopnické dílo Leonarda Irvinga, který se krom jiných conquistadorů, věnoval krátce i Cortésovi. IRVING, Leonard A.: *Los libros del conquistador*. México 1979, s. 62–63. PUPO-WALKER, Enrique: *La vocación literaria del pensamiento histórico en América. Desarrollo de la prosa de ficción: siglos XVI, XVII, XVIII, XIX*. Madrid 1982, s. 51. GONZÁLES CÁRDENAS, Verónica Alejandra: *La efectividad del discurso cortesiano en la Segunda Carta de Relación al Carlos V.* In: RUBIO DURÁN, Francisco Antonio (ed.): *Retazos de la pluralidad. Perspectivas de la realidad histórica latinoamericana*. Sevilla 2012, s. 40. CORTES, HERNAN: *Letters from Mexico* (ed. Anthony Pagden). New Haven 2001. s. xlv.

⁴⁶ Ángel Delgado Gómez v předmluvě ke své edici Cortésových dopisů přináší zajímavou poznámku, totiž, že Cortés musel být při psaní dopisů velmi obezřetný a nemohl nezřízeně fabulovat, jelikož relace

rovněž připustíme, že určité modely Cortésovi posloužily při vytváření jeho protagonisty.⁴⁷

Zmiňme však v této souvislosti, jak se Cortés ve svých dopisech staví k mýtu o Amazonkách, který byl mezi conquistadory hojně rozšířen, a ilustrujme tak Cortésův náhled na realitu, s níž se setkával, a možná také dokažme jeho znalost rytířských románů. Tento mýtus nebyl v době *conquisty* ničím novým, jeho kořeny sahají až do antických časů. Kolumbus pak ze své první výpravy posílá zprávy o kmenu bojovných žen, jež inspirují autora Amadise Waleského. Garcí de Montalvo tak oživuje a rozpracovává tento mýtus v rámci své páté knihy, soustředící se na příběhy Amadisova syna Esplandiána (*Las sergas de Esplandián*). Esplandián a Amadís se setkají a následně i bojují s Amazonkami a jejich královnou Calafíí, žijícími na ostrově California, údajně plném zlata a drahých klenotů. Vykreslením onoho bohatství, jež se na ostrově Amazonek prý nachází, dal conquistadorům podnět k jejich usilovnému hledání po celém Novém světě. Garcí de Montalvo dokonce specifikoval polohu ostrova v reakci na nové zámořské objevy – nacházel se prý „*napravo od Indií*“.⁴⁸

Hledání Amazonek, lidí s velkýma ušima a psí hlavou bylo také součástí oficiálních instrukcí pro Cortése a jeho výpravu od Diega Velasquéze, guvernéra Kuby a Cortésova „nadřízeného“.⁴⁹ V rámci čtvrté relace se pak o Amazonkách zmiňuje i samotný Cortés.

„(...) a také mi přinesl zprávy od pánů z provincie Ciguatán, kteří jsou přesvědčeni, že se tam nachází ostrov obydlený jen ženami. (...) Říkají také, že

jako právní dokumenty mohly být (a poté skutečně byly) použity proti němu při *juicio de residencia*, tedy soudu hodnotícím práci španělských úředníků včetně Cortése. CORTÉS, Hernán: *Cartas de relación* (ed. Ángel Delgado Gómez). Madrid 1993, s. 55.

⁴⁷ Enrique Pupo-Walker se v tomto ohledu nevěnuje Cortésovým dopisům, nicméně uvádí zajímavý příklad v díle *Nafragios* Cabezy de Vaca. To se rovněž zdá formálně jednoduché, ale dle Pupo-Walkera tato jednoduchost neubírá a vlastně ani nevylučuje literární náplň. PUPO-WALKER, Enrique: *La vocación literaria del pensamiento histórico en América. Desarrollo de la prosa de ficción: siglos XVI, XVII, XVIII, XIX*. Madrid 1982, s. 60.

⁴⁸ IRVING, Leonard A.: *Los libros del conquistador*. México 1979, s. 54–55. Lokalizovali ho právě na poloostrově (dlouho však milně považovaném za ostrov) dnes nazývaném podle Amazonek Kalifornie.

⁴⁹ Bod číslo 26 v instrukcích ke Cortésově výpravě. *Documentos cortesianos* (ed. José Luis Martínez). Tomo I. México 1992, s. 55–56.

je ten ostrov pln zlata a perel. Já se vynasnažím zjistit pravdu, abych mohl zaslat podrobnou zprávu Vašemu Veličenstvu.“⁵⁰

Cortés se, jak vidíme, staví k přítomnosti Amazonek poněkud kriticky. Onu pravdu se však skutečně pokusí zjistit. Do provincie Ciguatán pošle jednoho ze svých mnoha příbuzných, které s sebou v Mexiku má, Francisca Cortése. Nařizuje mu hledat Amazonky, které jsou popsány ve „*starých historiích (či příbězích)*“ („*antiguas istorias*“). Leonard Irving, přestože připouští význačnost tohoto výrazu, soudí, že starými historiemi (příběhy) Cortés míní právě rytířské romány (vzpomeňme na časté používání výrazů *kronika* či *historie* v jejich titulech), jelikož Amazonkám a jejich ostrovu přisuzuje atributy prokazatelně pocházející z díla Garcího de Montalvo. To dokazuje jeho obeznámenost s nimi a rovněž jeho víru v jejich pravdivost⁵¹, přičemž první Irvingův závěr je pro nás možná důležitější.

Ať už Cortés považoval soudobé rytířské romány za skutečné příběhy, které se odehrály v prvních stoletích po Kristu, nebo ne, zůstával v tomto ohledu střízlivý a příliš se nevyžíval ve fantastických a magických prvcích a už vůbec neviděl za každým rohem onu Amazonku, obra nebo různé příšery z rytířských románů. Z onoho již zmíněného dvojitého ovlivnění conquistadorů, jež se projevuje zaprvé v percepci americké reality a zadruhé v chápání ideálu sebe sama, se Cortés soustředí spíše na to v pořadí druhé. A sebeobraz Hernána Cortése je přeci právě předmětem naší práce.

Protagonisté rytířských románů odpovídají, a to na základě vlastností vrozených, onomu ideálu, poté putují cizími krajinami a zeměmi a svými činy toto pouze potvrzují. Získávají čest a slávu. Říká se jim *caballeros andantes (potulní rytíři)*.⁵²

⁵⁰ „(...) y asimismo me trujo relación de los señores de la provincia de Ciguatán, que se afirman mucho haber una isla toda poblada de mujeres (...). Dícenme asimismo que es muy rica de perlas y oro: yo trabajaré, en teniendo aparejo de saber verdad y hacer dello larga relación a vuestra majestad.“ *Cartas de relación*, s. 167.

⁵¹ IRVING, Leonard A.: *Los libros del conquistador*. México 1979, s. 63–64.

⁵² Úvod Francisca Rica k edici románu *Amadís de Gaula*. RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí : *Amadís de Gaula* (ed. Javier Cercas). Barcelona 1999, s. 13.

„(...) neboť on byl tak mlád a tak statečného srdce, že nikdy a nikde neprodléval pro nic jiného, než aby nabyl cti a slávy, takže netrávil čas ničím jiným než tak, že chodil z místa na místo jako potulný rytíř.“⁵³

„Amadis vyjel sám do cizích zemí, v nichž se mluví různými jazyky, chtěje hledat větší a nebezpečnější dobrodružství.“⁵⁴

A Cortés nebyl jiný. Rovněž putoval Mexikem, hledal dobrodružství, aby činy dokazoval hrdinství postavy, kterou stvořil, a získal onu čest a slávu.

Pamatujme pak na to, co jsme již stanovili výše, tedy že španělský rytířský román z období počínající renesance se při výstavbě rytířského ideálu drží - středověkých rytířských ctností, pouze je oživil a způsobil jejich vydatné rozšíření.

Místy exaltovaná chrabrost literární postavy Cortése vytvářela její základ a vyjadřuje jeho hodnotu jako válečníka, proto se soustředíme zejména (ale nejen) na ni. Chtěl být tedy Cortés chápán jako skvělý bojovník, mistrně ovládající bitevní taktiku, jemuž bije v hrudi neohrožené a statečné srdce? Jak moc si na tomto obrazu zakládal a čeho si přál s jeho pomocí dosáhnout? Prožíval snad jeho hrdina stejná dobrodružství jako ten Montalvův?

3.1. *Caballero andante*

Začněme prostředím, v němž se Cortésovy chrabré činy odehrávají. Náš protagonista se vydává do nitra území, o němž toho ví pouze málo, a nemůže si být jist tím, co jej během dalších milí pochodu čeká. Hrdinové rytířských románů, *caballeros andantes*, se vždy vydávali do neznámých a zvláštních částí světa, jelikož právě tam se nacházel prostor k velkému a „kvalitnímu“ dobrodružství. Povinností každého románového rytíře bylo putovat do těchto zemí a dobrodružství a nebezpečí v nich přímo vyhledávat, jelikož právě takto měli možnost získat slávu a čest. A conquistadoři si uvědomovali, že takové neznámé krajiny se před nimi právě otevírají.⁵⁵ Náš potulný rytíř Hernán Cortés neváhá učinit velmi radikální opatření, a

⁵³ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 23.

⁵⁴ Tamtéž, s. 549.

⁵⁵ RODRIGUEZ PRAMPOLINI, Ida: *Amadis de America. La hazaña de Indias como empresa caballeresca*. 2. vyd. Caracas 1977, s. 104–105.

to zničit lodě, na kterých se svými muži připnul; tušil totiž nebezpečí vzpoury vyvolané přívrženci Velasquezovými.

„Aby lodi již k plavbě nemohly sloužiti, roztříštil jsem je na pobřeží: Tak všichni ztratili naději na odchod ze země a já jsem ještě více zabezpečil svou cestu a nemusel se již obávat, že jakmile se otočím zády, přijdu o lidi, které jsem byl ve městě zanechal.“⁵⁶

Tím dal najevo nejen svou odhodlanost, rozhodnutí neustoupit za žádnou cenu a prozíravost, ale také oním odříznutím se a vstupem do míst, odkud není návratu, umocnil dobrodružnost své výpravy. Tato interpretace se pak nezdá neopodstatněná, pokud si poslechneme komentář Francisca Cervantese de Salazar, známého kronikáře Indií a autora *Kroniky Nového Španělska (Crónica de la Nueva España)*, který ve svém oslavujícím dopisu zaslanému Cortésovi několik let před jeho smrtí právě toto „rozbití“ lodí připomíná takto: *„(...) kromě podivuhodného úsilí, s nímž jste pane zakotvil, abyste vystoupil na břeh, a zapálil lodě na důkaz vaší velké odvahy (...).“⁵⁷*

Takto se, možná trochu bezhlavě, Cortés vrhá do dobrodružství na počátku svého tažení Mexikem. To však končí třetím dopisem, kdy už je velká bitva o Tenochtitlán dobojována. Možná i proto se Cortés po několikaletém vládnutí, během kterého byl prostor pouze pro konfrontaci s jeho soky na poli politickém a hrdinského boje si příliš neužil, vydává v roce 1524 na expedici do Hibueras (do Hondurasu).

„(...) jelikož se mi zdálo, že již dlouho zahálím a dlouho jsem kvůli zranění paže neučinil nic, čím bych posloužil Vaší Výsosti, připadlo mi, ačkoliv jsem nebyl dosud zcela zdrav, že je třeba, abych něco provedl, a tak jsem dvanáctého dne měsíce října roku 1524 opustil město Tenuxtitán s několika jezdci a pěšáky (...).“⁵⁸

⁵⁶ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 28.

⁵⁷ „(...) demás de maravilloso esfuerzo, con que vuestra señoría desembarcó para la entrada, quemando luego los navíos en testimonio de su mucho valor (...).“ Dopis Francisca Cervantese de Salazar z roku 1546 pro Hernána Cortése. *Documentos cortesianos* (ed. José Luis Martínez). Tomo IV. México 1992, s. 349.

⁵⁸ „(...) porque me pareció que ya había mucho tiempo que mi persona estaba ociosa y no hacía cosa nuevamente de que vuestra majestad se sirviese, a causa de la lesión de mi brazo, aunque no más libre de ella, me pareció que debía de entender en algo y salí de esta gran ciudad de Tenuxtitán a 12 días

Jistě zde Cortés nemyslel na zahálení v jeho politické, potažmo administrativní práci, té se dosud pilně věnoval, ostatně v tomto mu ani ono zranění paže nebránilo. Nicméně nová výprava mu poskytla nejen široká území, která je třeba objevit a připojit k již získaným a podmaněným pro císaře, ale i prostředí, v němž se bude odehrávat jeho nové dobrodružství, kde bude moci hrdina z druhého a třetího dopisu znovu ožít a dokázat své vojenské kvality. Opět pak v doprovodu spíše skromné skupiny mužů. Podobně se i Amadís již jako slavný rytíř, který ale delší dobu zůstával „hrdinsky nečinný“ a jeho pověst a čest tak upadala, rozhodl odjet daleko do cizích krajin⁵⁹ a dobýt svou pošramocenou čest zpět.

„Tak se stalo, že když už Amadis konal ve Walesu přípravy na cestu, neboť chtěl hledat nová dobrodružství, aby napravil a nahradil to, že tu prodléval tak nečestně (...).“⁶⁰

Caballero andante putuje z místa na místo, z jednoho hradu do druhého a téměř všude je, hlavně díky slávě, která jej obklopuje a také předchází, velmi dobře přijat a místními skvěle pohoštěn. Stejně tak Cortés je domorodými obyvateli vřele uvítán, alespoň dle svých relací, vřelé přijetí totiž mnohokrát zmiňuje a zdůrazňuje.

„Putoval jsem, nejmocnější pane, zemí a krajem Cempoal tři dny a všichni domorodci mne velmi dobře přijímali.“⁶¹

„V tomto městě nás velmi dobře přijali a dali nám najíst.“⁶²

Srovnajme pak Cortésovu cestu s putováním Amadísova bratra Galaora.

del mes de octubre del año 1524 años, con alguna gente de caballo y de pie (...).“ Cartas de relación, s. 187.

⁵⁹ Amadís se, pod jménem Rytíř se zeleným mečem, na cestě do Cařihradu dostane mimo jiné i do českého království, kterému vládne jakýsi král Tafinor. Ten s Amadísovou pomocí porazí římského císaře. Román se má odehrávat v prvních stoletích po Kristu, ale spousta království a zemí, jak v Británii tak i jinde, jsou buď dnes neidentifikovatelná, nebo projekcí mnohem pozdějších státních útvarů.

⁶⁰ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 546.

⁶¹ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu s. 30.

⁶² Tamtéž, s. 50.

„A dohodli se, že té noci přespí na hradě velmi váženého rytíře, který byl otcem dívky přivedené Balaisem, který bydlel nedaleko; a tak učinili. Když tam dojeli, byli přijati velmi pěkně a posloužili jim tam vším, co potřebovali.“⁶³

Během čtvrtého a hlavně pátého dopisu můžeme pozorovat zajímavý obrat. Velmi hezky zde naopak Cortés přijímá indiánské obyvatele a údajně i své španělské soky na poli dobytelském. Připomeňme, že nyní už není tím čerstvým potulným rytířem, který si na cestách teprve dobývá slávu, tu už totiž *conquistou* Tenochtitlánu získal, ale slavným hrdinou nejen hispánského světa, na kterého se spíše přichází podívat ti, jež slyšeli o jeho neuvěřitelných skutcích.

Avšak i skvělí rytíři mohou být zrazeni svými hostiteli, Amadísovi i dalším potulným rytířům se to během cest za dobrodružstvím stalo mnohokrát. Cortés pak, díky svému důvtipu, pozorování a schopnosti předvídat, tuto zradu odhalí ještě dříve, než k ní dojde.

„(...) chystají se nás přepadnout a všechny pobít. (...). Díky tomu a dalším znamením, jež bylo možno vidět, rozhodl jsem se zasáhnout dříve, než budu sám napaden.“⁶⁴

Vždy, i přes nebezpečí, které mu hrozí, pokračuje ve službě králi, již on sám nejlépe zvládá, s neústupností sobě vlastní.

„Když jsem viděl tak zřejmé škody a ztráty, jež by z toho všeho mohly Vašemu Veličenstvu vzejít, rozhodl jsem se k němu ještě více přiblížit, přestože měl [Narvaéz] od Diega Velasquéze příkazy mne a některé označené členy družiny oběsit, jakmile mu padneme do rukou.“⁶⁵

Na cestě velmi nehostinnou krajinou pak musí překonávat nesčetné útrapy.

⁶³ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 189.

⁶⁴ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 42.

⁶⁵ Tamtéž, s. 82.

„Během celé naší cesty průsmykem přšelo dnem i nocí, ale byla to taková pustina, že se voda nikde nezadržela, abychom se mohli napít, a tak nás sužovala převeliká žízeň (...).“⁶⁶

3.2. Na bitevním poli

Největší nebezpečí na něj však číhá v bitvách. Ty popisuje velmi podrobně, živě a dramaticky; snad chtěl udělat dojem, alespoň nastínit králi svou těžkou úlohu a hrůzy, které zažíval. Jistě se tak snažil vtáhnout tohoto mocnáře do děje, učinit tak stejně jako romány, v nichž bojoval Amadís, které fascinovaly své čtenáře a daly Cortésovi literární „bitevní předlohu“.

„A když to zopakovali dvakrát, propadli nepřátelé takové zběsilosti, že naši museli hnát koně bodáním do slabin, až prolétli ústím ulice, kde jsme v skrytu čekali.“⁶⁷

Ostatně nebezpečí a námaha stojící za vítězstvím zvyšují hodnotu tohoto triumfu, a tedy i čest, slávu a odměny z něho plynoucí. *„A věřte, Vaše Veličenstvo, že jsme byli v neskonalém nebezpečení pokaždé, když jsme tyto přechody ztékali.“⁶⁸*, upozorňuje svého panovníka Cortés, zatímco Galaor prohlásí o svém bratru Amadísovi, že *„získal větší čest a slávu než všichni ostatní, protože přestál velkou námahu a nebezpečí“⁶⁹*. Pro Cortése jsou pak tato nebezpečení v pozdějších dopisech i argumentem vstříc králi, který je v odměňování a oceňování Cortése a jeho činů spíše zdrženlivý.

„(...) dokud jsme nepřišli do města zvaného Tacuba, ležícího mimo celou silnici, kde ví Bůh jaké těžkosti a nebezpečí jsem přetrpěl, neboť kdykoliv jsem se obrátil proti nepřátelům, byl jsem zasypán šípy a šipkami a kamením.“⁷⁰

⁶⁶ „En todo este tiempo que pasamos este puerto jamás cesó de llover de noche y de día, y eran sierras de tal calidad que no se detenía en ellas agua para poder beber, y padecíamos mucha necesidad de sed (...).“ Cartas de relación, s. 208.

⁶⁷ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 145.

⁶⁸ Tamtéž, s. 127.

⁶⁹ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 532.

⁷⁰ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 36.

„(...) jelikož jde o čest, kteréžto abych dosáhl, přetrpěl jsem tolik těžkostí a uvrhl se v tolikerá nebezpečí (...).“⁷¹

Vidíme tedy, že četné zdůrazňování nebezpečí v bitvě i mimo ni je pro románového rytíře i pro dobyvatele Ameriky klíčové k zajištění hodnotného vítězství a cti. Přeci tolik *„útrap, námahy a úzkosti musí snést stateční rytíři, aby se naplnila míra toho, co je jejich povinností“⁷².*

Jelikož je nebezpečí tak důležité, ba dokonce nezbytné, nelze jej nechat jen tak náhodě, nýbrž potřebou rytíře je jej úmyslně vyhledávat, a to nejen v širokém rámci světa tím, že se vydá na výpravy do neznáma, o čemž jsme se již zmínili, ale i v užším rámci bitevního pole. A tak se Cortés při závěrečném obléhání Tenochtilánu rozhodne zůstat na brigantinách, aby jim sám velel, *„neboť největší riziko se dalo očekávat právě na vodě“⁷³.*

„Zůstal jsem tam, až přešli všichni muži, a bojem zadržoval Indiány, dokud pěšáci neobsadili návrší s věží a pevným stavením, kterých dosáhli bez dalších ztrát, neboť jsem se nevzdálil a nedovolil protivníkovi projít, dokud oni neměli vrch pod kontrolou.“⁷⁴

Bojuje vždy v první linii útoku, vede své muže do bitevní vřavy a v bitvě se většinou umisťuje do těch nejnebezpečnějších částí šiků, i Amadís totiž vždy vyrazil směrem *„kde viděl největší seč“⁷⁵.* Například při útěku z Tenochtitlánu, pronásledován rozlícenými obyvateli města, vedl zadní voj, aby uchránil své přeživší vojáky.

⁷¹ „(...) como sea caso de honra, que por alcanzalla yo tanto trabajos he padecido y a mi persona a tantos peligros he puesto (...).“ *Cartas de relación* s. 237.

⁷² RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 257–258.

⁷³ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 117.

⁷⁴ Tamtéž, s. 96.

⁷⁵ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 531.

„I shromáždil jsem ty, kteří zůstali naživu, poslal je dopředu a sám se třemi či čtyřmi jezdci a asi dvaceti pěšáky, kteří se odvážili se mnou zůstat, jsem tvořil zadní voj odrážející Indiány.“⁷⁶

„Poslal jsem je tedy dozadu a sám jsem vedl čelo za ono město.“⁷⁷

Velké bitvy s domorodými nepřáteli jsou často, podle Cortése téměř vždy, ve znamení obrovské přesily Cortésových protivníků. Nepochybně tomu tak skutečně bylo, ale počty indiánů, proti kterým se Cortés musel vojensky hájit, jsou pravděpodobně poněkud nadnesené. Příkladem budiž jedna z prvních bitev, kde se přesnou cifrou projevuje i jako výborný počtář. *„Dalšího dne za svítání se přes sto čtyřicet devět tisíc mužů, kteří zakrývali celou zemi (...).“⁷⁸*

„Těsně za ním se řítí odevšad takové množství národa, že se pod nimi ztrácejí ulice a střechy, blíží se s obrovským řevem a nejhrůznějším pokřikem, jaký si na celičké zemi lze představit. Z praků na nás do pevnosti metali tolik kamení, že se zdálo, jako by z nebe padal kamenný déšť.“⁷⁹

Nicméně ať přesně spočítané či zcela vymyšlené pro náš sebeobraz Hernána Cortése je významný spíše fakt, že Cortés přesilu nepřítele neustále zdůrazňuje. Ani tato přesila mu však nezabrání zvítězit, tak skvělí rytíři jako Španělé, kteří jsou navíc doprovázeni nejlepším z nich – Cortésem – by se nespokojili s ničím jiným. I král Lisuart, v jehož radách bojuje Amadís, zvítězí, ač před bitvou někteří namítají, že *„má skvělé vojsko a v něm výtečné a známé rytíře, ale ve srovnání s vojskem nepřátel je prý příliš malé“⁸⁰*. Právě ona síla protivníka přeci přidává na síle i samotnému bojovníku. Čím větší úsilí totiž stojí za vítězstvím, tím velkolepější a hodnotnější toto vítězství je.

Další z hrdinných rytířů našeho románu Agraches a Galvanes odchází

⁷⁶ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 95.

⁷⁷ Tamtéž, s. 96.

⁷⁸ Tamtéž, s. 34.

⁷⁹ Tamtéž, s. 87.

⁸⁰ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 525.

„ke dvoru krále Lisuarta, kde žije tolik statečných rytířů, neboť by tam spíše než kde jinde mohli dobýt cti a slávy, což není možné v jejich zemi, protože v ní mohou prokázat svou statečnost jen v zápasech s lidmi málo proslulými“⁸¹.

Síla nepřítele se tedy nezakládá pouze na jeho početní převaze a ani Cortés neváhá přiznat svým protivníkům i jistou kvalitu.⁸² Například píše, že bylo na straně indiánů *„pobito přes pět set, samých nejpřednějších, nejstatečnějších a nejjudatnějších mužů“⁸³* či že domorodci v šarvátkách se Španěly *„bojovali velmi udatně a urputně“⁸⁴*. On i jeho muži se museli v bitvě notně ohánět, jelikož *„nepřátelé se na [ně] s velkou odvahou obořili“⁸⁵* a *„bojovali s převelikou odvahou, až dokud nezemřeli“⁸⁶*. Zajímavé je, že Cortés popisuje protivníka, který nemá daleko k rytířskému ideálu, alespoň co se týče odvahy, nezdolnosti, a zejména pak odhodlání zemřít, *„bud’ všichni zemřou, nebo s námi skončují“⁸⁷*, prý prohlašovali indiáni. Ono odhodlání zemřít v boji je totiž jedním z dalších atributů ideálního rytíře.⁸⁸

„A já vida, že v tomto městě jsou tak odbojní a projevují nejpevnější odhodlání zemřít, jaké kdy lidské pokolení ukázalo, nevěděl jsem si rady, jak nás zbavit

⁸¹ Tamtéž, s. 117.

⁸² Cortés musel vytvořit ve svých dopisech nepřítele hodného porážky. Na toto upozorňuje i Ramón Iglesia. IGLESIA, Ramón: *Cronistas e Historiadores de la Conquista de México. El ciclo de Hernán Cortés*. México 1980, s. 40. Ángel Delgado Gómez v předmluvě ke své edici Cortésových dopisů rovněž toto zmiňuje a dodává, že Cortés byl první, který rozbil diskurz klidných, nebojovných a nevinných indiánů započatý již Kolumbem. CORTÉS, Hernán: *Cartas de relación* (ed. Ángel Delgado Gómez). Madrid 1993, s. 33.

⁸³ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 145.

⁸⁴ Tamtéž, s. 87.

⁸⁵ Tamtéž, s. 123.

⁸⁶ Tamtéž, s. 91.

⁸⁷ Tamtéž, s. 90.

⁸⁸ Pro srov. *„(...) dbám více na to, abych spravedlivě vykonal velké a vážné věci, jimž člověk získá čest a slávu, než abych se udržel na živu.“* Říká Amadís čarodějce Urgandě Neznámé. RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 412.

tolikerého nebezpečnosti a útrap a nezničit přitom je ani jejich město, které bylo tím nejnádhernějším pod sluncem.“⁸⁹

Jednak si takto vytváří druhého rytíře, s nímž on svádí svůj souboj a je hoden toho, aby s ním bojoval, jednak omlouvá svůj vpravdě krutý postup vůči obyvatelům Tenochtitlánu jako vynucený situací.⁹⁰ Španělé rovněž bojují velmi udatně a nechybí jim ani ono odhodlání zemřít. Vidí jej přece u svého velitele.

„(...) poručil jsem se Bohu, odhodil veškeré obavy z případné újmy a přesvědčen, že zemřeme-li ve službách svého krále, hájíce a bráníce jeho území a znemožňující, aby mu bylo zcizeno, dostane se mně i mým druhům převeliké slávy (...).“⁹¹

Je třeba upozornit na markantní rozdíl mezi Cortésovým zobrazením indiánských protivníků na jedné straně a svých spojenců na straně druhé. Spřátelené domorodé kmeny jsou sice velmi početné, ale ve výsledku svedou pouze drancovat po bitvě a sníst mrtvá těla obyvatel Tenochtitlánu a tvoří spíše takový „zdivočelý“ doprovod skutečným bojovníkům vyhrávajícím bitvy, tedy Španělům. Ač techniku boje či zbraně měly ostatní kmeny jistě podobné a neméně účinné než Aztékové, Cortés jim příliš nepřiznává nárok na opravdový a účinný hrdinský boj, jelikož tím by pravděpodobně „zničil“ onu prezentovanou a obrovskou přesilu nepřitele.

„Tu Španělé (...) rozhodli se vtrhnout na samé náměstí. A když ti z města viděli, jak své rozhodnutí obracejí ve skutek, a spatřili celou záplavu našich nepřátel, ač bez nás jim pražádnou hrůzu nenaháněli, otočili se a běželi pryč.“⁹²

⁸⁹ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 142.

⁹⁰ Podle Floriho byla v rámci válečné etiky pro bojovníky v obklíčené pevnosti zakotvena možnost vzdát se, a tak se i zachránit. Pouze při neutuchajícím odporu a neuposlechnutí výzvy ke kapitulaci přistupovali obléhatelé k oprávněnému masakrování. FLORI, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha 2008, s. 134–135. Cortés zřejmě zpětně (jelikož dopis psal až po dobytí a zničení Tenochtitlánu) zdůrazňuje neochotu obyvatel vzdát se, aby zdůvodnil svůj postup vůči nim. „*I tak jsem je žádal, aby se mnou neválčili, neboť k tomu nemají důvodu (...). Jejich odpověď zněla, abych odešel a nechal jim zemi, a pak oni zanechají války.*“ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 90.

⁹¹ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 83.

⁹² Tamtéž, s. 123.

Všimněme si pak, že největší důležitost Cortés přiznává španělským jezdcům, svým rytířům, a nikoliv peónům.⁹³

„Když však lidé z města viděli, že je nedoprovází jezdci na koních, obrátili se proti Španělům.“⁹⁴

Cortés pak sám sebe označuje za jezdce a přihlašuje se k této elitní skupině válečníků.

„A že byla celá ulice příhodná pro rychlou jízdu, my jezdci jsme proti nim vyráželi a při každém obratu jsme jich množství prokláli, protože na nás nepřestali útočit a stále na nás pokřikovali.“⁹⁵

Všiml si, že indiáni se zvířat, která vůbec neznají, bojí. Navíc však takovéto zobrazení sebe sama v bitvě na koňském hřbetu dobře koresponduje s jeho rytířským sebeobrazem, zvláště pak ve velmi vypjatých scénách plných nebezpečí.

„Tím jsem získal trochu místa, aby se mohli dostat ven koně, a já jsem shledal přechod uvolněný. I přeskočil jsem, byť ztěžka, neboť od jedné strany ke druhé bylo nutno s koněm překonat vzdálenost téměř na délku muže. A jelikož jsme já i on byli dobře brněním chráněni, nezranili nás, jen tělo potrápili.“⁹⁶

Kůň je privilegiem rytíře. Odlišuje jej od jiných válečníků, je věcí cti a prestiže pro rytíře koně mít. I knihy o Amadísovi zobrazují koně jako rytířův nezbytný „doprovod“, který dělá, spolu s dalšími vlastnostmi a schopnostmi, rytíře rytířem.⁹⁷ Kůň nebyl

⁹³ Podle Jeana Floriho je přeceňování úlohy rytířstva (jízdy) na úkor pěšího vojska během boje typickým znakem středověkých pramenů, a to jak těch historických, tak i literárních. To pak vedlo rytíře k pocitu „*vlastní válečné nadřazenosti*“, nad ostatními vojenskými složkami. FLORI, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha 2008, s. 98–101.

⁹⁴ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 123.

⁹⁵ Tamtéž, s. 127.

⁹⁶ Tamtéž, s. 94.

⁹⁷ Amadís například prohlašuje, že „*by rytíř neměl koně opouštět, pokud na něm může sedět*“. RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 100. O něco později pak jistá dáma dává Amadísovi nového koně a dodává: „*neslušelo by se na takového rytíře, jako jste vy, aby šel pěšky*“. Amadísův kůň byl totiž při předchozím boji zabit. Tamtéž, s. 157.

Ida Prampolini dokládá tuto mocenskou převahu jezdců i na základě alfonsinského souboru zákonů *Siete Partidas*, v němž je mimo jiné vysvětlen původ španělského výrazu pro rytíře – *caballero*. Je

pouze účinnou zbraní, byl součástí každého rytíře. Tu v případě zabití koně rytíř ztratí a jeho smrt jej velmi zasáhne.⁹⁸

„(...) a jednoho koně zabili. Ví Bůh, jak nám toho zvířete bylo třeba a tuze jsme litovali, že nám ho zabili, neboť kromě Boha jsme neměli jiné jistoty než ty koně.“⁹⁹

„(...) neb koně a klisny byli naším životem (...).“¹⁰⁰

Cortés tedy přiznává koním obzvláštní důležitost ve svém dobývání Mexika, „*neboť jedno je jisto – to oni jsou v této válce rozhodující*“¹⁰¹. Zdá se, jakoby koně Cortésovi umožnili onu budoucí porážku Aztéků z Tenochtitlánu, jakoby byli příčinnou španělské vojenské převahy. Avšak spíše než o vojenskou strategickou výhodu Španělů, která by reálně rozhodla o výsledku boje (koní i jezdců měl Cortés k dispozici pouze poskrovnu), se jedná o symbol moci a převahy, kteroužto nemá ani tak kůň samotný, ale spíše kůň s rytířem v sedle. Proto byla úloha koně v *conquistě* a v jejím vítězství dodatečně zdůrazňována, ač se o ni toto zvíře ve skutečnosti příliš nezasloužilo. Indiáni se totiž bát přestali, efekt bezprostředního zastrašení nebyl účinný dlouho. Nicméně nadřazenost jezdce v konfrontaci s indiány, kteří jezdci být nemohli, zůstává. I během koloniálních let indiáni pozbývají práva jezdit na koni a koňské otěže (moci) může držet pouze Španěl. Jakmile pak indiáni či míšenci osedlají koně, zpřetrhají i vazby s evropskou metropolí.¹⁰²

V souvislosti s tematikou jezdce a koně nacházíme v Cortésových dopisech scénu, jejíž nápadně podobné ztvárnění se odehrává i v Amadísovi Waleském.

odvozen od slova *caballo*, tedy kůň, ale podle zmíněného zákoníku nevyjadřuje fakt, že rytíři jsou lidé, kteří jezdí na koních. Ti nezískali název podle svého „dopravního prostředku“, nýbrž podle toho, že mají právo na koních jezdit, a svůj název tak odvozují od tohoto privilegia, symbolu převahy nad ostatními bojovníky. RODRIGUEZ PRAMPOLINI, Ida: *Amadises de America. La hazaña de Indias como empresa caballeresca*. 2. vyd. Caracas 1977, s. 58–59.

⁹⁸ FLORI, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha 2008, s. 91.

⁹⁹ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 97.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 145.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 143.

¹⁰² MARIÁTEGUI, José Carlos: *Civilizace a kůň*. In: Druhý břeh Západu. Výbor z iberoamerických esejů (ed. Anna Housková). Praha 2004, s. 125–128.

Uprostřed bitvy přiváží oběma mužům sluhové-panoši své koně, nejen aby je zachránili, ale hlavně aby jim umožnili znovu bojovat důstojně jako jezdci.¹⁰³

„Byli jsme uprostřed té velké vřavy, čekali, až lidé projdou onou uličkou a zachrání se, a zadržovali jsme nepřátele, když přijel jeden můj mládenec s koněm pro mne.“¹⁰⁴

„Když Durin viděl rytíře se zlatou přilbou na zemi, řekl druhým panošům, kteří seděli také na koních: Půjdu dát svého koně támhletomu rytíři.“¹⁰⁵

3.3. Osamocený hrdina

Conquista byla bezpochyby věcí kolektivní snahy, naopak po individuálních výstřelcích následovaly často velké dobytelské neúspěchy. Cortés se proto snaží v rámci dopisů vhodně zkombinovat svou individuální úlohu a důležitost se zásluhami jeho vojáků, které si nemohl dovolit zcela opominout.¹⁰⁶ Rytíři hlubokého středověku se rovněž snažili zdůraznit svou osobní úlohu, nicméně tato individuální hrdinství bitvy nevyhrávala. V praxi pro ně nebylo příliš místa, ač ideál v literatuře to viděl spíše opačně. Vyžadovala se tedy kolektivní kázeň, jinak by kýženého vítězství nebylo dosaženo.¹⁰⁷ Stejně tak *conquista* měla být, v ideálním případě, organizovaným, promyšleným a společným podnikem rytířů-dobyvatelů, samostatné podniky jednotlivců směřovaly spíše k její zkáze. Ono Cortésovo *my* doprovázené slovesem v 1. osobě plurálu tak možná značí určité postoupení zásluh jeho vojákům, ale zejména právě kázeň a propojení velitele s mužstvem, tedy *my* spíše ve smyslu poslouchali mě, a proto to provedli. Odkazoval tak na organizovanost svého podniku a snad i jeho budoucí úspěšnost.

¹⁰³ Iwánczak upozorňuje na totožnou situaci i ve staročeské *Alexandreidě*. IWÁNCZAK, Wojciech: *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*. Praha 2001, s. 97.

¹⁰⁴ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 136.

¹⁰⁵ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 530.

¹⁰⁶ ARACIL VARÓN, Beatriz: *Hernán Cortés y sus cronistas: la última conquista del héroe*. Atenea, 2009, č. 499, s. 61–76, zde zejména s. 68.

¹⁰⁷ FLORI, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha 2008, s. 97–98 a 104–106.

„A jelikož jsem útočil já, udeřil jsem na ně s jezdci a stovkou pěšáků a čtyřmi sty Indiány (...).“¹⁰⁸

„Rozhodl jsem se vyrazit jim vstříc se všemi svými jezdci, zastavit je neb rozprášit, aby se ani nepřiblížili.“¹⁰⁹

„Vypravil jsem se s pěti jezdci a deseti či dvanácti pěšáky obklíčit návrší. A za ním leželo velké město s množstvím lidí, s nimiž jsme svedli prudký boj.“¹¹⁰

Literární rytířové však vítězili díky svým schopnostem, třeba i úplně osamoceně, pouze s pomocí Boha. Proto se v některých, zejména těch velmi vypjatých, situacích zdá, jakoby se ostatní členové Cortésovy výpravy někam vytratili a on bojuje za vítězství sám.

„Oni mi však znovu zkřížili cestu a bojovali se mnou celý den až do nástupu noci, přestože jsem je volal ke smíru.“¹¹¹

„Ještě do svítání jsem narazil na dvě osady a pobil mnoho lidí.“¹¹²

Uprostřed boje plného napětí se onen literární rytíř projevuje pochopitelně nejvíce, a proto i 1. osoba singuláru a zájmeno *já* v těchto částech mnohdy převažuje. Můžeme tedy říci, že *my* označuje reálného, praktického rytíře-velitele, kdežto *já* spíše literární hrdinský ideál, respektive jeho individuální podobu, která náleží pouze jemu. Při bojích v Tenochtitlánu, a to jak během povstání jeho obyvatel tak i španělské snahy o jeho znovudobytí, se napětí vyprávění ještě více stupňuje, a proto se i Cortés-hrdina, sám i v doprovodu své nejméně družiny, objevuje stále častěji.

„S několika jezdci, kteří mě následovali, jsem se hnul podél celé té ulice, aniž jsem se kde zastavil, a znovu jsem se obořil na ty Indiány, získal na nich opětovně ony mosty a pronásledoval jsem je, jsa jim v patách, až na pevnou zem. (...) zjistil jsem, že všichni jezdci, kteří jeli se mnou, do něj napadali a

¹⁰⁸ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 34.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 35.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 97.

¹¹¹ Tamtéž, s. 38.

¹¹² Tamtéž, s. 36.

jeden kuň pobíhá volně. Tak jsem nemohl projít a byl jsem nucen samojediný se obrátit proti svým nepřátelům.“¹¹³

Takto nám prezentovaná nezměrná odvaha je i příkladem pro Cortésovy muže. Tedy staví se do pozice ideálu, jež by oni měli následovat.¹¹⁴

„Španělé byli den ode dne odvážnější a rozhodnutí přejít a také viděli, že já sám jsem k tomu odhodlán a že padni kde padni, ber kde ber, jiné cesty není.“¹¹⁵

I mladý rytíř Galaor je přeci ponoukán k tomu, aby se vynasnažil být Amadísovi, svému bratru a nejlepšímu z rytířů, *„podoben v odvaze a obratnosti*“¹¹⁶.

Cortés je vůdcem, rozhodně tím nejodvážnějším, a pokud právě odvahu jeho muži postrádají, on jim ji neváhá dodat a motivuje je něčím, co i on sám považuje za pohon svého jednání, tedy službou králi.

„Ba co víc, v jedné chatrči jsem zaslechl jisté kumpány (aniž mne oni spatřili), když si povídali, že jsem blázen a vedu je kamsi, odkud není návratu (...). A mnohdy a mnohokrát toho na mě žádali, zatímco já jim dodával odvahy a říkal, že jsou poddanými Vaší Výsosti a že Španělé se nikdy nevzdávají.“¹¹⁷

S ohledem na ono burcování k boji nás překvapí i nápadně podobné bitevní scény, z nichž jedna patří Cortésovi a druhá Amadísovi.

„Tu vida takový zmatek, jal jsem se volat vydržte, vydržte.“¹¹⁸

¹¹³ Tamtéž, s. 94.

¹¹⁴ Pro srov. IWÁNCZAK, Wojciech: *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*. Praha 2001, s. 97–98. Podobně je vyobrazen v Dalimilově kronice i pan Hynek z Dubé, jehož statečnost v boji na mnohé zapůsobí a stane se tak vzorem i pro ostatní bojovníky.

¹¹⁵ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 127.

¹¹⁶ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 82.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 36.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 135.

„Co je to rytíři, vzmužte se! Vzmužte se! Jsem u vás!“¹¹⁹

Podle vlastních slov se Cortés těšil velké oblibě u svých vojáků, již by neváhali pro něj i zemřít.

„V tom se mne chopilo několik nepřátelských Indiánů a byli by mne odvěkli, nebyť jistého kapitána padesátičlenného oddílu, kterého jsem měl vždy u sebe, a jednoho mladíka z jeho družiny, který mi hned po Bohu daroval život a jako statečný muž mne zachránil a svůj život tam ztratil. (...) Tu ten kapitán, jenž mne provázel a jmenoval se Antonio Quiñones pravil: ‚Pojďme odtud a zachraňme váš život, neb víte, že bez vás nevyvázne žádný z nás‘, ale nemohl mě přimět k tomu, abychom odtamtud odjeli.“¹²⁰

Velmi podobnou úctu chovají ke svému vůdci, králi Periónovi, i jeho vazalové v románu o Amadisovi. Snaží se ho uchránit, ten však odmítá, stejně jako Cortés.

„Když vazalové zvěděli o králově příchodu, přišli k němu ti, které zavolal, i mnoho jiných; velmi si ho totiž přáli spatřit, protože ho všichni velmi milovali a mnohokrát byla jejich srdce sklíčena, když slyšeli, do jakých zápasů se pouští a když se museli obávat, že ho ztratí, ale dosíci toho nemohli, neboť jeho odvážná mysl byla spokojena jen tehdy, když se tělo ocitalo ve velkých nebezpečích.“¹²¹

Rovněž neváhal projevit stejnou odvalu, pomoci jim v těžkých chvílích, a pokud by to bylo nutné, tak i zemřít v boji spolu se svými muži.

„A jelikož se vše sběhlo tak náhle a já viděl, jak mé lidi mordují, rozhodl jsem se zůstat tam a zemřít v boji. (...) Protože jsem byl tak zaujat pomocí tonoucím, neohlížel jsem se a ani jsem nevzpomněl na vlastní nebezpečí (...).“¹²²

¹¹⁹ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 529.

¹²⁰ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu s. 136.

¹²¹ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 26.

¹²² Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu s. 135.

Tak totiž činí i udatní rytíři z příběhů o Amadisovi, navzájem si pomáhají na bitevním poli.

„Arban se toho dne činil tak, že byl chválen více než všichni ostatní, kteří se té seče zúčastnili, neboť byl ochráncem všech svých lidí, pořád jen útočil, napadaje rytíře a pobíjeje je, a vystavoval svůj život nebezpečí.“¹²³

Znovu zde tak zdůrazňuje úzké propojení, které se svými muži jakožto dobrý velitel má, a také úctu, kteří tito k němu chovají.

„(...) jež jsem našel v takové nouzi, že to ve mně vyvolalo převeliký soucit. A viděl jsem radost, kterou jim můj příchod přinesl, jelikož, popravdě, pokud bych býval nepřišel, žádný z nich by jistě nevyšel.“¹²⁴

„*Mi Španěle*“¹²⁵ provádí ony rozkazy, jejichž strůjcem je však Cortés. Bojují sice všichni, ale Cortés nezapomíná zdůraznit, že bojují na základě jeho rozkazu, tedy spíše proto, že ho poslouchají jako velitele, a nikoliv proto, že by se oháněli mečem a podstupovali velká nebezpečí pro slávu, krále či Boha z vlastní iniciativy rytíře, jako to dělá Cortés. Jsou tedy jeho udatnou družinou, nicméně pravým hybatelem všeho, co směřuje k nějakým vyšším cílům, je Cortés.

„Svolal jsem svoje muže a každého, komu to zdraví trochu dovolovalo, a vytvořil škadrony, jež jsem rozmístil dopředu, do týla a na křídlech. (...) Tak jsme pokračovali po celý den, bojujíce na všech stranách (...).“¹²⁶

Právě kvůli svému prezentovanému nadání pro vedení bitvy a schopnosti předvídat se staví do pozice jediného oprávněného hlavního velitele. Další velitelé v jeho posádce byli možná i odvážní a ohánět se mečem uměli zrovna tak, nicméně neprojevovali tolik „bitevního rozumu“ jako Cortés. Například Pedro Alvarado, jeden z věrných mužů, se i přes Cortésovo důrazné varování (protože ten samozřejmě tušil,

¹²³ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 231.

¹²⁴ „(...) los cuales los hallé tales que era la mayor compasión del mundo del los ver, y de ver las alegrías que noc mi venida hicieron, porque en la verdad, si yo no llegara fuera imposible escapar ninguno dellos.“ *Cartas de relación*, s. 212.

¹²⁵ Takto Cortés své muže nejednou označuje. Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 73.

¹²⁶ Tamtéž, s. 96.

co se stane), aby se o nic nepokoušel, nemá-li zajištěné propusti v mostech k návratu zpět, rozhodl dobýt tržiště v Tlatelolcu během závěrečného obléhání Tenochtitlánu. Došlo na Cortésova slova (což neopomněl zdůraznit), dostal se do úzkých a několik Španělů toto pošetilé rozhodnutí Alvaradovo nepřezilo.

„Oni pak opilí radostí z vítězství mysleli, že je přechod pevný. Avšak ve chvíli, kdy jsem na to místo přijel, spatřil jsem Španěly a mnoho našich přátel v obrovském úprku a za nimi se hnali nepřátelé jako psi.“¹²⁷

„A možná by takovou porážku neutrpěli, kdyby se na mne tehdy obrátili, jak jsem již Vaší Výsosti vyprávěl, neboť jsem byl velmi dobře zpraven o všech záležitostech těch krajů a mohl jsem jim dát rady, jak se vyhnout tomu, co je potkalo (...).“¹²⁸

Pokud oni rozkazy neplní, tedy roztrhnou ono spojení s Cortésem, a snad se snaží provést nějakou vlastní hrdinskou akci, dostanou se do problémů. Zdá se, jakoby jim Cortés vůbec na toto právo nepřiznával, jakoby individuální hrdinství náleželo pouze jemu, respektive jeho literární ideálu. V případě Pedra Alvarada se dokonce pokusí zpochybnit i jeho odvalu.

„A Pedro Alvarado postavil z opatrnosti řetěz lidí k týlu, jednak aby uhájil již dobytá místa, jednak na svou ochranu.“¹²⁹

Ostatně rytířů může být mnoho a jako celek tvoří elitu mezi bojovníky, nicméně i mezi nimi existují rozdíly a jednoduše si nejsou ve svých rytířských kvalitách rovni. Amadís je nepřekonaným rytířem ve svém vlastním románu, jelikož *„v něm má rytířství dobrou oporu, neboť jej udržuje na větší výši než ostatní rytíři“¹³⁰* a *„jeho rytířské činy jsou docela jiná než činy jiných rytířů“¹³¹*. Podobně pak v dalších románech hraje „rytířský prim“ jeho hlavní hrdina a i Cortés zobrazuje sebe

¹²⁷ Tamtéž, s. 135.

¹²⁸ Cortésova slova směřovaná k Franciscu de Garayovi, ten nebyl účastníkem jeho výpravy, ale podnikl malou výpravu do provincie Pánuco. Tamtéž, s. 102.

¹²⁹ Tamtéž, s. 148.

¹³⁰ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 67.

¹³¹ Tamtéž, s. 58.

sama ve svém vlastním „románu“ jako nejlepšího z nejlepších, samozřejmě opět spíše nepřímou, za něj totiž mluví jeho činy.

Pamatujme pak na to, že právě přílišná exaltace Cortésovy role v *conquistě* Mexika byla podnětem pro sepsání *Pravdivé historie dobývání Mexika (Historia verdadera de la conquista de la Nueva España)* Bernalem Díazem del Castillo. Díaz del Castillo byl jedním z účastníků Cortésovy výpravy a takto oponoval (proto onen přídomek pravdivá) *Všeobecné historii Indií (Historia general de las Indias)* Francisca Lópeze de Gómara. Ten v druhé části svého díla, pod vlivem našich dopisů a i samotného Cortése při jejich osobních setkáních, vykreslil dobytí aztéckého dominia jako vítězství jediného muže - Cortése. Díaz del Castillo se naopak snažil, aniž by zcela popíral zásluhy svého velitele, naznačit, že lví podíl na úspěchu podniku měli i obyčejní muži, jako byl právě on.

Z lítých bojů Cortés vždy vyvázne, ale často nezůstane bez fyzických následků. Svá někdy i velmi vážná zranění mnohokrát zmiňuje a popisuje, až se zdá, že podobně jako v případě zdůraznění nebezpečnosti bitvy je důležité, aby si rytíř odnesl z boje nějaké zranění. Pravda. I v ideálním světě románových rytířů totiž skutečnost, že byl rytíř raněn, vůbec neukazuje na jeho slabost, nejedná se tedy o žádného „nezranitelného, ocelového superhrdinu“, dokonce i náš Amadís je mnohokrát raněn. Ba právě naopak, zvyšuje totiž hodnotu vítězství a poukazuje na nebezpečí, kterého se rytíř nezalekl a i přes obrovskou fyzickou bolest dokončil svůj úkol. A tak se například dozvídáme, že Cortés „přišel o dva prsty levé ruky“¹³² nebo že vyšel z boje s „moc ošklivým zraněním na hlavě“¹³³. Dokonce jsou tyto následky boje často i příčinou přerušování cesty a zastavení se v některé ze vsí spřátelených kmenů. Tato cesta pak pokračuje po vyléčení jeho samotného i vojáků. „Zdržel jsem se v té vsi dva nebo tři dny, abych si léčil rány a také přijal ty, kteří se dříve nabídli do služeb Vašeho Veličenstva.“¹³⁴

¹³² Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 100.

¹³³ Tamtéž, s. 97.

¹³⁴ „Allí en aquel pueblo me estuve dos o tres días, así por curar los heridos como porque vinieron allí a mí los que acá se me habían venido a ofrecer por vasallos de vuestra alteza.“ Cartas de relación, s. 164.

Pokud si to však okolnosti žádají, žádné zranění ho nezastaví a vykoná, co je třeba.

„(...) ač na levou ruku chromý od zranění, jež jsem byl utrpěl prvého dne, vyrazil jsem z pevnosti s několika Španěly, kteří mne následovali k věži.“¹³⁵

„(...) i přestože jsem byl chromý na jednu paži po pádu z koně a upoután na lůžko, rozhodl jsem se tam vydat a vidět se s ním, abych předešel tomu neklidu (...).“¹³⁶

Jistě si tak všimneme další podobnosti s našim potulným rytířem Amadísem.

„Raněný Chlapec z moře zůstal čtrnáct dní v domě rytíře a jeho neteře, která ho léčila; když čtrnáct dní uplynulo, nechtěl se tam už zdržet, ačkoliv rány neměl ještě docela zahojeny, a jednoho nedělního rána odjel.“¹³⁷

3.4. Z Boží vůle dobyvatel

Nezbytnou, i když podle všeho ne hlavní, součástí ideálního rytíře byla i víra v Boha a idea křesťanství. I přestože byla církev k válce a boji zpočátku spíše odmítavá a ideálními bojovníky pro ni byli ti duchovní oblékající sutanu a vyzbrojení modlitbami, během počínajících křížových výprav se již světským bojovníkům vyhybat nemohla. Naopak, církevní ideologie se snažila tento fenomén uchopit, či spíše se ho zcela zmocnit. Podle Floriho se to však církvi nikdy úplně nezdařilo a za důkaz tohoto neúspěchu můžeme považovat vznik vojenských řeholních řádů, které si církev vytvořila sama a k obrazu svému. Došlo tak k určité sakralizaci válečníků, kteří bojují za věc církve, tedy za věc správnou, kterážto ospravedlňuje k ní vedoucí (často i násilné) skutky, ne vždy odpovídající zásadám mírumilovného křesťana.¹³⁸

Navíc tito *miles christi*, jež v rukou drželi meč boží, byli dávání do kontrastu s běžným světským rytířstvem, které sice rovněž přebíralo některé křesťanské prvky,

¹³⁵ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 90–91.

¹³⁶ „(...) aunque estaba manco de un brazo de caída de un caballo, y en la cama, determiné a ir allá a me ver con él para excusar aquel alboroto (...).“ Cartas de relación, s. 168

¹³⁷ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 60.

¹³⁸ FLORI, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha 2008, s. 151–167.

ale, jak již bylo řečeno, zachovalo si svůj světský charakter a řídilo se vlastní ideologií. Stalo se tak terčem církevní kritiky, která poukazovala na jeho světské špatnosti, honbu za ziskem a hříchy a Bernard z Clairwauz dokonce pojmenoval „nemnišské“ rytíře místo *militia* (milice) *malitia* (špatnost).¹³⁹

Stejně tak se církev pokusila „pokřesťanštit“ i literaturu s rytířskou tematikou, jelikož si všimla její oblíbenosti a potenciálu a zároveň dychtila umírnit, či vymýtit některé její hříšné prvky (například motiv lásky rytíře k dámě). A povedlo se jí to. Rytířská literatura se opravdu začala sblížovat s křesťanskými morálními zásadami a i idea božího bojovníka do ní více a více pronikala. Flori upozorňuje na případ již zmíněného romanopisce Chrétiena de Troyes, jehož pokračovatelé se inspirovali v jeho příbězích, přepracovali je, ale již zcela v křesťanském duchu, a tak se například z původně profánního grálu stává onen svatý kalich.¹⁴⁰

Podobný „náboženský posun“ můžeme sledovat i v rámci španělského rytířského románu a v užším pohledu i u jednoho nám již známého fikčního rytířského rodu. Ve šlépějích svého otce Amadíse stále kráčí v dalších pokračováních románového cyklu i syn Esplandián, ten však již ztělesňuje opravdového křesťanského rytíře. V příbězích Amadíse jsou sice křesťanské prvky velmi frekventované, Bůh mu pomáhá v boji a doprovází jej při jeho cestách, někdy je jeho přítomnost přímo nezbytná. Dokonce můžeme sledovat stupňování této Boží přítomnosti od první ke třetí knize o Amadísovi, ten však ještě není tím pravým křesťanským bojovníkem. Svými činy se nesnaží zavděčit se Bohu, nýbrž dosáhnout přízně své krásné paní Oriany. Naopak pohonem Esplandiánovým je již služba Bohu, stává se vlastně nástrojem svaté války.¹⁴¹

Španělé, žijící v dosud ne zcela sjednocené zemi, teprve před pár lety úspěšně a definitivně znovudobyli území ovládané Maury v rámci *reconquisty* a nyní objevili

¹³⁹ Tamtéž, s. 169.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 210–211.

¹⁴¹ Oba koncepty rytířství (světský i křesťanský) a jejich zachycení v románovém cyklu o Amadísovi velmi přehledně rozpracoval Josef Prokop. PROKOP, Josef: *Los diferentes conceptos de caballería en el Amadís de Gaula y Las Sergas de Esplandián*. In: PROKOP, Josef (ed.): *La literatura y la sociedad Iberoamericanas vistas desde Praga: trabajos presentados por los estudiantes de la Universidad Carolina de Praga al certamen Premio Iberoamericano 2000*. Praga 2002, s. 97–112.

i další území, kam se bude šířit křesťanská víra a znovu to bude jejich ústy (potažmo meči). Není tedy divu, že se Španělé cítili Bohem vyvoleným národem k rozšiřování onoho *orbe cristiano* a vytvoření univerzální katolické monarchie¹⁴² a tak i literární hrdina, který podstupuje mnohá nebezpečí ve jménu víry, mohl být těmto čtenářům bližší. Pokud navíc přijmeme myšlenku, kterou ve své studii rozpracovala María Pina, totiž, že rytířské romány jako celek byly krom výnosného byznysu i nástrojem státní propagandy Katolických králů i jejich vnuka Karla ke stmelení a rozšíření jejich říše, tušíme jistě velký tlak na rytířskou literaturu, aby se duch kruciáty objevil i v ní.¹⁴³

Jak se tedy odráží křesťanství a víra v Cortésových dopisech? Pokusme se nyní odhalit křesťanské prvky spojené s rytířstvím i na stránkách Cortésových dopisů a rovněž zodpovědět otázku, do jaké míry byl náš literární Cortés bojovníkem novověké křížové výpravy, jestli opravdu viděl, ovlivněn španělským sebevědomím, ve svých rukách onen boží meč k šíření křesťanské víry po vzoru Esplandiánově.

Španělé díky *reconquistě* válku a boj vždy úzce propojovali s Bohem, byl ochráncem bojovníků a dopřál jim mnohá vítězství. Tento motiv je v relacích přítomen nesčetněkrát, můžeme dokonce tvrdit, že Bůh dohlížel téměř na každé, byť malé, Cortésovo střetnutí s protivníkem; již na začátku druhého dopisu tak píše následující: „*I zdálo se, že při nás v boji stál sám Pán Bůh, když jsme takové množství válečníků natolik horlivých a v boji zběhlých, útočících tolika druhy zbraní, vyšli bez úhony.*“¹⁴⁴ Bůh je podobně přítomen i v bitvách hrdiny Amadise, všimněme si, že mu vypomáhá proti obrovské záplavě nepřátel stejně jako Cortésovi. „*Protože však nepřátel bylo mnoho a dávali mu ze všech stran tolik ran (...), zdálo se, že neunikne smrti (...). Ale Bůh a jeho velká spravedlnost mu poskytl skvělou pomoc (...).*“¹⁴⁵

Oběma tedy Bůh dopřává velká vítězství, dokonce jsou zásluhy Boha někdy tak velké, až se zdá, že bez něj by hrdina neměl šanci zvítězit a snad ani přežít. Zde

¹⁴² ELLIOTT, John H: *España y su mundo 1500–1700*. Madrid 2007, s. 29.

¹⁴³ MARÍA PINA, María del Carmen: *Los libros de caballerías castellanos*. In: Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías. Alicante 2010 (nestránkováno). Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc4j105>.

¹⁴⁴ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 34.

¹⁴⁵ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 156.

se však jedná o ustálený *topos* rytířských románů. Ač jsou vykreslené schopnosti románových rytířů skvělé a jejich statečnost i obratnost v boji dechberoucí, nebezpečí je tak obrovské (vidíme znovu již zmíněné zdůrazňování podstupovaného nebezpečí), že i tyto vlastnosti se zdají nedostatečnými k zajištění úspěchu a sami rytíři to s pokorou, vědomi si své malosti před Bohem, připouští.¹⁴⁶

„Rytíř se zeleným mečem (Amadís) mu řekl: „Pane a opravdový příteli, vzdávám Bohu vřelé díky, s nímž mě ráčil vysvobodit z nebezpečí, za což vděčím více jeho svatému milosrdenství než vlastním zásluhám (...).“¹⁴⁷

„A věřte, Vaše Svaté Veličenstvo, že dobytí tu věž bylo tak těžké, že nebyť Boha, který jim křídla zlámal, stačilo dvacet z nich, aby ji uhájili proti tisícovce mužů“¹⁴⁸, popisuje Cortés situaci ve vzbouřeném Tenochtitlánu. V listu z Veracruz (námi trochu opomíjené „náhražce“ první relace, psané sice v 1. osobě plurálu radou této osady, ale jistě pod dohledem Cortésovým) pak v rámci popisu velké bitvy, kterou vedl kapitán Fernando Cortés, nacházíme ještě jasnější vyjádření tohoto *topos*: „Vězte, Vaše Královská Veličenstva, že byla tato bitva vybojována spíše z vůle Boží než našimi silami (...).“¹⁴⁹

Všimněme si Cortésem použitého plurálu, který snad značí Boží přízeň a pomoc v boji jeho výpravě jako celku, ne jen jemu samotnému, což nás nepřekvapí, pokud nezapomeneme na onu „vyvolenost“ španělského národa a také fakt, že duch *reconquisty* jim vštípil propojení války a víry. Boží nákloností jsou v rámci boje proti nevěřícím poctěni a zachraňováni Cortésovi Španělé jako celek, vyjádřena je tak téměř výhradně první osobou plurálu, kdežto v záležitostech bezprostředně nesouvisejících s bojem proti pohanům nebo týkajících se taktiky v jeho rámci se Cortés nejednou zmiňuje o přímém propojení Boha a jeho osoby. „Podle událostí dalšího dne se

¹⁴⁶ Na přítomnost tohoto motivu pokory v *kronikách Indií* upozorňuje Ida Prampolini. RODRIGUEZ PRAMPOLINI, Ida: *Amadises de America. La hazaña de Indias como empresa caballeresca*. 2. vyd. Caracas 1977, s. 131–132.

¹⁴⁷ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 592.

¹⁴⁸ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 91.

¹⁴⁹ „Crean vuestras reales altezas por cierto que esta batalla fue vencida más por voluntad de Dios que por nuestras fuerzas (...).“ *Cartas de relación*, s. 32.

*ukázalo, že mne tím rozhodnutím osvítil Duch svatý.*¹⁵⁰ Mnohem častěji se pak tato soukromá, řekněme exkluzivní, přízeň Boha vsťíc Cortésovi objevuje ve čtvrté a páté relaci. Vysvětlení je nasnadě – ona kruciáta proti pohanům skončila třetí relací, s indiány bojuje už velmi zřídka, nejsou pro něj již těmi zběsilými nepřáteli. Významnějšími a nebezpečnějšími soky se totiž nyní stávají jiní španělští conquistadoři, kteří mu takříkajíc „lezou do dobytelského zelí“. Proti jim již nevede svatou válku, jsou přeci křesťany stejně jako on, tudíž Boží přízeň se z celé „křižácké“ skupiny přesouvá na něj a má tak naznačit jeho vyvolenost mezi španělskými conquistadory, převahu v této nové válce, spíš mocenské, ale nikoliv svaté. Zůstává však i nadále před Bohem nanejvýš skromný a ponížený.

„(...) byli jsme ve veliké tísní, však Bůh, Náš Pán, jehož zvykem je vždy odvrátit takové nesnáze, který mne tolikrát zachránil a pomohl mi, aniž bych si toho zasloužil, jelikož kráčím v královské službě Vašeho Veličenstva, k nám přinesl lod' z ostrovů (...).“¹⁵¹

Za tuto pomoc Cortés Bohu hojně děkuje, tajně navštěvuje kostely, kde se nikým nepozorován v samotě vyzpovídá. Zpravuje nás i o tom, že se na čas uchýlil do kláštera františkánů, kde odříznut od světa činil pokání. *„(...) strávil jsem tu šest dní s místními bratry, dokud jsem se nevyzpovídal Bohu ze svých hříchů (...).“¹⁵²* Společným prvkem pro Cortésovu cestu po Mexiku i putování Amadise Británií jsou mše, zmiňované především před důležitou bitvou či dalším dobrodružstvím, zřejmě jako forma jejich ideálního započetí a zajištění úspěšného konce.¹⁵³

¹⁵⁰ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 98.

¹⁵¹ *„(...) estando en esta perplejidad, Dios Nuestro Señor, que de remediar semejantes necesidades siempre tiene cargo, en especial a mi inmérito, que tantas veces me ha remediado y socorrido en ellas por andar yo en real servicio de vuestra alteza, aportó allí un navío (...).“* Cartas de relación, s. 213.

¹⁵² *„(...) allí estuve seis días con los frailes hasta dar cuenta a Dios de mis culpas (...).“* Tamtéž, s. 234.

¹⁵³ Mše jsou slouženy například v následujících částech dopisů a Amadise Waleského. Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 87, s. 127, s. 128; Cartas de relación, s. 205, s. 234; RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 64, s. 170, s. 560.

V duchu křesťanské morálky se tak nedopouští drancování a zbytečného krveprolévání, a to ani v závěru bitvy o Tenochtitlán, ušetří slabé, děti i ženy. Navíc koriguje onu již zmíněnou krvežíznivost svých indiánských spojenců. „(...) *nalezli jsme ulice, kudy jsme projížděli, plné žen a dětí a dalších ubožáků polomrtvých hladem. (...) I přikázal jsem našim přátelům, aby jim nikterak neubližovali.*“¹⁵⁴ I autor Amadise Garcí de Montalvo v jedné ze svých spíše úvahových a moralizujících než dějových pasáží upozorňuje rytíře, že by „*měli jste mít také sílu k tomu, abyste včas krotili svůj hněv a zlost a upouštěli od těch činů, které má Bůh v ošklivosti (...)*“¹⁵⁵.

Cortés je milosrdným rytířem, proto velmi častým shledáme po přečtení dopisů téma milosti, již Cortés dává svým nepřátelům ochotným vzdát se mu. Tito se právě po udělení milosti stanou jeho spojenci, či spíše poddanými (jeho i Karla V.), a zůstanou ušetřeni. Cortés opravdu často ze své pozice „promíjí“ indiánům jejich provinění, aby je získal do svých služeb, vytváří tedy z této rytířské ctnosti jakýsi právní prostředek k převzetí moci.

„(...) promíjím jim ve jménu Vašeho Veličenstva minulé prohřešky a přijímám a připouštím je do Vašich královských služeb.“¹⁵⁶

„I ujistil jsem je slovem, aby se vrátili do svých domovů a přivedli své ženy a děti, které byly v jiných místech a sprátených osadách, a řekl jsem jim, aby promluvili také s jejich obyvateli, aby ti za mnou přišli, a já jim odpustím minulé skutky.“¹⁵⁷

I v soubojích, které se odehrávají na stránkách rytířských románů, poražení bojovníci žádají svého přemožitele o milost. Poražený se zaváže uznat vítězství protivníka a také provést vše, co mu tento vítěz nakáže.¹⁵⁸ Někdy musí uznat i to, že se mýlil ve sporu,

¹⁵⁴ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 149.

¹⁵⁵ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 92.

¹⁵⁶ Druhý a třetí dopis od dobytí Tenochtitlánu, s. 106.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 108.

¹⁵⁸ Pro ilustraci citujme například líčení souboje Beltenebrose (jméno, pod nimž krátce vystupoval Amadís) a Quadraganta. „*Quadragant pravil: ‚Ach Beltenebrosi, proboha vás žádám, nechte mě naživu, pro spásu mé duše!‘ Ten mu řekl: ‚Chceš-li zůstat na živu, přiznej, že jsi poražen, a slib mi, že uděláš,*

který samotný souboj zapříčinil, a naopak vítěz měl pravdu, tu totiž dokázal svým triumfem. Někteří indiáni z Údolí Mexika se odmítli podrobit a stát se vazaly Jeho Veličenstva, Cortés však zvítězil v „souboji“ a dokázal tak oprávněnost svého nároku. Jak již bylo naznačeno, veškeré „přijímání vazalů“, krom těch, kteří se nabídnou sami a dobrovolně, a těch není mnoho, probíhá právě formou milosti, kterou Cortés odpouští domorodcům špatné skutky minulé a zavazuje si je.

Všimněme si i události odehrávající bezprostředně před pádem Tenochtitlánu. Cortés zde popisuje scénu, v níž poražený aztécký vládce Cuauhtémoc (Guatimucín), který byl posléze literaturou i historiografií zobrazován jako příkladný hrdina v kontrastu se slabým a zbabělým Moctezumou, žádá Cortése o milosrdnou smrt.

„(...) Guatimucín se ke mně přiblížil a řekl mi ve svém jazyce, že již učinil k obraně své a svých lidí vše, co žádala jeho povinnost, až se octil v tomto postavení: Necht' s ním naložím podle své vůle. A položil ruku na mou dýku, naznačuje mi, abych ho s ní probodl a zabil.“¹⁵⁹

Cuauhtémoc sahá po Cortésově „milosrdné dýce“, kterou rytíř středověku užívá k dobití poraženého protivníka¹⁶⁰, v pozdější romantické literatuře si s ní pak sám hrdina zajistí milosrdnou smrt. Naopak indiánům Cortés vkládá do rukou pouze nože, zbraně podobné, ale na rozdíl od ctihodné dýky využívané i k „špinavým“ denním účelům, s nimiž ho podle něj napadají.¹⁶¹

V otázce milosrdenství jako nezbytné vlastnosti ideálního rytíře upozorníme na zajímavý kontrast s *Brevísima relación de la destrucción de las Indias* (*Kratičká zpráva o pustošení zemí Indijských*), jejímž autorem je známý „ochránce indiánů“ Bartolomé de Las Casas. Tento neúmyslný tvůrce *černé legendy* rovněž využíval rytířský model pro prosazení svých myšlenek a úmyslů, pro odlišení dobrého-rytířského a podle něj špatného, rytířskému kodexu cizí.

co ti poručím!“ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 357.

¹⁵⁹ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 151.

¹⁶⁰ FLORI, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha 2008, s. 86.

¹⁶¹ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 34.

Na rozdíl od Cortése či jiných dobyvatelů však „nepasuje“ na rytíře slovně dobyvatele Nového světa, nýbrž jeho původní obyvatele. Beatriz Barrera ve své studii konstatuje, že Bartolomé de Las Casas vytváří na americkém kontinentu v rámci oné *Kratičké zprávy* fiktivní utopická království se dvory vznešených a urozených indiánů, čímž dává na vědomí, že se nejedná o zem nikoho, nýbrž o území s vlastními panovníky. Ti se rádi stanou vazaly Jeho Veličenstva, ale není správné a legitimní s nimi jednat tak, jak je zvykem conquistadorů. Las Casas propůjčuje všem domorodým obyvatelům (zdá se totiž, jakoby všichni byli stejně urození a vznešení bez ohledu na nějakou vládnoucí vrstvu) vlastnosti rytířů, projevující se spíše jejich morálním kreditem, než válečnickými sklony.¹⁶²

Dává je tak do kontrastu s conquistadory, kterým morální hodnoty (zejména křesťanské) nic neříkají, neušetří ani ženy a děti a jejich hlavním nástrojem boje není ušlechtilá bitva odvážných, ale podlá a hanebná zrada. Las Casas se nevyhýbá ani Hernánu Cortésovi a jeho mexickému podnikovi, v jeho vyprávění jej odhalíme, ač Las Casas všem conquistadorů bere jejich osobní jména a nazývá je pouze kapitány. Cortés, který se nechá se svou družinou srdečně přijmout do města Cholula, pak své hostitele zradí a pobije. Nepřekvapí nás, že tato situace je v jeho dopisech zobrazena zcela opačně a oněmi zrádci jsou obyvatelé města.¹⁶³

„(...) ke vchodu na nádvoří se postavili vyzbrojení Španělé, aby hlídali, a všichni ostatní se chopili svých mečů a vrhli se s nimi a se svými kopími na všechny ty ovečky tak, že žádná z nich nemohla uniknout, aniž by byla krutě zmasakrována. O dva nebo tři dny později vycházelo mnoho zakrvácených indiánů, kteří se schovali a zachránili pod těly mrtvých (jelikož jich bylo tolik) a s pláčem prosili Španěly o slitování, aby je nezabíjeli. Od těch se jim ale žádného slitování či soucitu nedostalo, naopak, jakmile vycházeli, zuřivě do nich sekali.“¹⁶⁴

¹⁶² BARRERA PARILLA, Beatriz: *El viaje a Camelot de Bartolomé de Las Casas*. Alicante 2008 (nestránkováno). Dostupné z: http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/el-viaje-a-camelot-de-bartolome-de-las-casas--0/html/78a14bee-b8f1-484e-8133-cdadadae979e_3.html#I_0_.

¹⁶³ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 42–43.

¹⁶⁴ „(...) pónense a las puertas del patio españoles armados que guardasen, y todos los demás echan mano a sus espadas y meten a espada y a lanzadas todas aquellas ovejas que uno ni ninguno pudo

Indiáni bojují pouze, aby chránili své ženy a pomstili kruté chování Španělů. V tom případě se z nich stávají hrdinní bojovníci ve „*spravedlivé a svaté válce kvůli správným důvodům, které pro ni mají (...)*“¹⁶⁵. Las Casas tedy dává indiánské obranné válce přídomek svatá, odehrává se totiž kvůli oprávněným důvodům, jimiž sice není víra, ale Bohu se zdají milejší než ty španělských dobyvatelů, kteří jsou hnáni „*pouhou chamtivostí a ctižádostí (...)*“.¹⁶⁶

Ač máme před sebou, podobně jako v případě Cortésovy rytířskosti, velmi exaltovaný popis ďábelských událostí, je zajímavé sledovat přesun rytířského ideálu na druhou, pro Las Casase správnou, stranu barikády.

Pokud se však vrátíme zpět ke Cortésovi a Amadísovi, můžeme vidět, že Bůh prostřednictvím obou našich hrdinů, ač většinou „pokorně“ slabých, trestá pýchu jejich protivníků. V tom můžeme spatřovat nejen samozřejmou Boží praxi trestání pýchy, kterou známe již z Písma a dob biblických, ale také zárodek onoho bojovníka, jež je plně ve službách Pána všehomíra. „*Našemu Pánu se však zachtělo ukázat nám svou velikou moc a milosrdenství, neb při vši naší slabosti jsme zlomili jejich pýchu a zpupnost (...)*“.¹⁶⁷

„*(...) toho si Rytíř se zeleným mečem bedlivě prohlížel, a když viděl, jak má statné tělo a že má asi velkou sílu, poněkud zapochyboval o výsledku bitvy, ale na druhé straně ho slyšel pronést tolik marnivých a pyšných slov, až to v něm vzbudilo naději, že mu Bůh dá možnost tu jeho pýchu zlomit.*“¹⁶⁸

Cortés však není pouhým médiem pro Boží trest, ale úspěšně zastává i úkol mnohem významnější, kterým je šíření křesťanské víry. Zároveň a s nemenším úsilím

*escaparse que no fuese trucidado. A cabo de dos o tres días salían muchos indios vivos llenos de sangre, que se habían escondido y amparado debajo de los muertos (como eran tantos), y van llorando ante los españoles pidiendo misericordia que no los matasen, de los cuales ninguna misericordia ni compasión hobieron, antes así como salían los hacían pedazos.” LAS CASAS, Bartolomé de: *Brevísima relación de la destrucción de las Indias* (ed. André Saint-Lu). Octava edición. Madrid 1995, s. 108.*

¹⁶⁵ „*(...) con justísima y santa guerra, por las causas justísimas que tuvieron (...)*“ Tamtéž, s. 111.

¹⁶⁶ „*(...) por sola la codicia y ambición (...)*“ Tamtéž, s. 73.

¹⁶⁷ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 98.

¹⁶⁸ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 555.

mýti původní indiánské kultury. Nejpodrobněji popisuje svou aktivitu v tomto ohledu v případě města Tenochtitlánu.

„Kaple, kde před tím stáli, jsem dal vyčistit, neboť byly plny krve obětí, a umístil jsem tam obrazy Nejsvětější Panny a dalších svatých (...). I vysvětlil jsem jim pomocí tlumočnicků, jak se mylí, že vkládají své naděje do těch model vytvořených vlastníma rukama a z nečistých věcí, a že poznají existenci jediného Boha, Pána všehomíra (...). A pověděl jsem jim všechno ostatní, co jsem v té věci uměl, abych odvedl od jejich modloslužebnictví a přivedl k poznání Boha Pána našeho.“¹⁶⁹

Zdá se tedy, i na základě výše řečeného, že Cortés se velmi blížil ideálu křesťanského rytíře, snad s ním i v určitých chvílích splývá a podobá se spíše Esplandiánovi než Amadísovi. Bojuje přeci za onu správnou věc, tedy křesťanskou víru.

„A protože jsme postupovali ve znamení kříže a bojovali za naši víru ve službách Vašeho Nejsvětějšího Veličenstva, Bůh nám ve svém královském požehnání dopřál takového vítězství, že se nám podařilo pobít mnohé nepřátele, aniž bychom sami utrpěli ztráty.“¹⁷⁰

„(...) a se jménem svatého Jakuba na rtech jsme se na ně obořili a hnali se náměstím (...)“¹⁷¹, píše Cortés v závěru bitvy o Tenochtitlán. Na pomoc si bere svatého Jakuba apoštola, patrona *reconquisty* a celého Španělska, rytíře-světce, který vedl kroky křesťanů proti Arabům na Iberském poloostrově, a explicitně tak propojuje oba podniky – svatou *reconquistu* i *conquistu* Nového světa.

Na Cortésově motivačním piedestalu však nestojí pouze Bůh. Jak již bylo řečeno, neméně důležitým motorem pro všechny ty vypsané skvělé skutky je vazalská služba králi. Tyto dvě služby Cortés na stránkách svých dopisů často staví hned vedle sebe, úzce propojuje obě postavy – Boha i panovníka – a přidává k ní sám sebe jako postavu třetí.

¹⁶⁹ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 70.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 34.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 145.

„Protože však Bůh již od Vašeho dětství ráčil královské kroky Vašeho Svatého Veličenstva a protože já i má družina jsme se ubírali ve Vašich královských službách, ukázal nám jinou cestu (...).“¹⁷²

Všichni španělstí dobyvatelé totiž podřizují nová území dvojí (pozemské a nebeské), ale zároveň jednotné univerzální katolické monarchii.¹⁷³

3.5. Ve jménu krále za ctí a slávou

Čeho však chce Cortés pomocí této sebe prezentace dosáhnout? Zdá se, že motivace dopisů byla dvojí.¹⁷⁴ Měly vykreslit Cortésovy hrdinské skutky, za něž se mu od krále dostane odpovídajících odměn, ale zároveň i zajistit Cortésovi slávu, jelikož adresátem relací není pouze Karel V., nýbrž mnohem širší publikum, a lze je tak považovat za vyjádření snahy zvěčnit se.¹⁷⁵ Anthony Pagden, autor anglické edice Cortésových dopisů, vidí v Cortésových dopisech zřetelné literární ambice s cílem zanechat svou slávu příští generaci. Domnívá se navíc, že Karel V. relace ani nikdy osobně nečetl a sám Cortés se postaral o urychlené vydání svých dopisů tiskem.¹⁷⁶ Nesepisoval je tedy pouze se záměrem informovat císaře o svém podniku, ale vytvářel příběh, jehož byl hlavním hrdinou, hrdinou, jenž se stane slavným, obdivovaným a napodobovaným, stejně jako Amadís.¹⁷⁷ Beatriz Aracil Varón ve své studii konstatuje,

¹⁷² Tamtéž, s. 46.

¹⁷³ CARMONA FERNÁNDEZ, Fernando: *Conquistadores, utopía y libros de caballería*. Revista de Filología Románica, č. 10, 1993, s. 11–30, zde zejména s. 13.

¹⁷⁴ ARACIL VARÓN, Beatriz: *Hernán Cortés y sus cronistas: la última conquista del héroe*, Atenea, 2009, č. 499, s. 61–76, zde zejména s. 64.

¹⁷⁵ Ač se jedná o pozdější období a jiný prostor, je příhodno odkázat na práci Marie Koldinské, která pracuje s korespondencí šlechtičen 17. století a podle níž lze tuto korespondenci vnímat i jako protoliterární reprezentaci pisatelky a přiznat jí tedy i jiný než prvoplánový účel komunikační. Myslím, že tato paralela mezi obojí korespondencí není zcela bezdůvodná a závěry lze vztáhnout i na dopisy námi analyzované. KOLDINSKÁ Marie: *Nepřítomné i všudypřítomné. Obraz žen ve šlechtických ego-dokumentech 16. a první poloviny 17. století*. In: LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Pardubice 2004, s. 9–20.

¹⁷⁶ CORTES, HERNAN: *Letters from Mexico* (ed. Anthony Pagden). New Haven 2001, s. xlix–li.

¹⁷⁷ Cortés zasílá se třetí, čtvrtou a pátou relací i tzv. *cartas reservadas* (důvěrné dopisy), které jsou určeny pouze Karlu V. a v nichž Cortés stručněji vypisuje své požadavky a později i stížnosti králi.

že Cortés stvořil model ideálního conquistadora, kterého se držela i pozdější literatura v popisu (nejen) jeho osoby.¹⁷⁸ Můžeme tedy říci, že Cortés přetvořil ideálního rytíře v ideálního dobyvatele a to tak, že vybral prvky, které se právě pro conquistadora nejlépe hodí, a ty nepotřebné vynechal (například kurtoazní lásku).

Sláva je věc, o níž Cortés nemálo usiloval a kterou mu měla zajistit právě jeho neskutečná odvaha a hrdinské činy vykreslené v dopisech. A opravdu ji získává velmi záhy po jejich vydání. Ostatně svému otci v jednom dopise v roce 1526, zklamán jistou nepřízní ze strany krále, napsal následující: „*Myslím, že je lepší být bohatý slávou než oplývat majetky.*“¹⁷⁹ Královský odměn se mu tedy příliš nedostalo a ani v pozdějších letech to s nimi nebude lepší, ale slávu u evropského publika, které s napětím hltilo zprávy o Cortésových vítězstvích v Novém světě, si získal. Tuto slávu rytířům přináší právě vítězství, o němž se celý svět dozví. „*Zvítězíme-li, vzroste naše sláva, po níž touží naše srdce a vůle*“¹⁸⁰, říkají Amadísovi bratři.

Nicméně už v rámci děje samotných dopisů Cortés získává slávu, pověsti o jeho skutcích jej při jeho putování předchází a šíří se napříč územími. Například při výpravě do Hondurasu narazil Cortés na provincii, jejíž obyvatelé před šesti lety, tedy v době největších bojů, které Cortés vedl, slyšeli od indiánů z Tabasca o nějakém kapitánovi, který přišel právě do provincie Tabasco a její obyvatele porazil ve třech velkých bitvách. Cortés pak prozradí indiánům, že onen muž, který vykonal ty velké činy, o nichž slyšeli, byl právě on. „*A já jsem jim odpověděl, že ten kapitán, o němž*

Existence takových doprovodných dopisů naznačuje, že jejich delší verzi opravdu Cortés napsal pro široké publikum. Takto hodnotí *cartas reservadas* José Luis Martínez, jehož edice dokumentů spojených s osobou Cortése právě tyto dopisy obsahuje. *Documentos cortesianos* (ed. José Luis Martínez). Tomo I. México 1992, s. 230-231, s. 285-295, s. 402-411.

¹⁷⁸ ARACIL VARÓN, Beatriz: *Hernán Cortés en sus Cartas de relación: la configuración literaria del héroe*. Nueva Revista de Filología Hispánica, 52, 2009, č. 2, s. 747–759, zde zejména s. 748.

¹⁷⁹ „*Tengo por mejor ser rico de fama que rico de bienes*“. Citováno podle ELLIOTT, John H: *España y su mundo 1500–1700*. Madrid 2007, s. 66.

¹⁸⁰ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 350.

mu říkali lidé z Tabasca, že prošel jejich provincií a s nimiž oni bojovali, jsem byl já. ¹⁸¹

Cortésovi záleží na jeho pověsti, hanba a ztráta cti totiž představuje to nejhorší, co se může rytíři stát. Ten by neustoupil i přes nezměrné nebezpečí právě proto, že by jej to připravilo o dobrou pověst a čest.¹⁸² Podle něj totiž „*odvážným vždy štěstí přeje*“¹⁸³.

„(...) naopak bez ohledu na všechny útrapy a nebezpečí, s nimiž bychom se mohli střetnout, řekl jsem jim, že tuto zemi neopustím, neboť by to podle mého názoru znamenalo nejen hanbu pro mě osobně a nebezpečí pro všechny, ale i tuze velkou zradu Vašeho Veličenstva.“¹⁸⁴

„(...) raději bych na této výpravě zemřel, než si zachránil život a způsobil tak mnohé pozdvižení a neklid (...)“¹⁸⁵

A nyní si poslechněme krále Perióna, Amadísova otce, jak on popisuje odhodlání správného rytíře.

„Vězte, že je snadné rytířského stavu dosáhnout, ale těžké ho udržet; ten, kdo chce nabýt toho jména a udržet je v úctě, musí vykonat tolik věcí a tak těžkých, že jeho srdce mnohdy zesmutní; a je-li to takový rytíř, že ze strachu a bázlivosti přestane dělat to, co naň sluší, bylo by pro něho lépe být mrtev než žít v hanbě.“¹⁸⁶

Vraťme se ale k první intenci dopisů, tedy Cortésově snaze zajistit si od krále široké politické i ekonomické výhody, odpovídající velkým činům, které ve službách

¹⁸¹ „*Yo le respondí que el capitán que los de Tabasco le dijeron que había pasado por su tierra, con quien habían peleado, era yo (...)*“ *Cartas de relación*, s. 206.

¹⁸² Podle Floriho dokázala obava ze ztráty dobré pověsti překonat u rytíře strach z nebezpečí boje. FLORI, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha 2008, s. 104.

¹⁸³ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 100.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 101.

¹⁸⁵ „*(...) tenía por mejor morir en esta joranada que por guardar mi vida ser causa de muchos escándalos y alborotos (...)*“ *Cartas de relación*, s. 168.

¹⁸⁶ Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 38

Jeho Veličenstva vykonal.¹⁸⁷ Společně s Pastor Boomer v této souvislosti upozorněme na okolnosti Cortésovy výpravy a jeho statut v prvních letech mexického podniku. Hernán Cortés totiž začal svoji výpravu nelegálně, prakticky jako zběh a zrádce.¹⁸⁸ To nutí Cortése akcentovat svou službu králi, aby se proměnil v očích svého pána ze zběha v oddaného služebníka, například kontrastním poukazováním na naopak špatnou službu jiných španělských dobyvatelů (konkurentů).¹⁸⁹

Ve druhém a třetím dopise se Cortés soustředí na vylíčení své statečnosti a velkých skutků v boji, jelikož přece každý monarcha, Karel V. i románový král Lisuart, si přeje mít tak slavného muže ve svých službách. Obě intence dopisů se nám tedy propojují – sláva zajistí přízeň krále.

„Král Lisuart promluvil s královnou a řekl jí, že nemůže Amadise udržet, ačkoliv by si velmi přál, aby člověk ve světě tak slavný zůstal v jeho domě, neboť knížata, která mají u sebe takové muže, těší se velké úctě a vzbuzují bázeň (...).“¹⁹⁰

Zpočátku se vyhýbá často až patetickým projevům věrnosti, kterými je protkána zejména relace pátá, a poté i všechny následující dopisy císaři. Několikrát zmíní svou věrnou službu panovníkovi, ale snad spoléhá na to, že si Karel V., ohromen skutky svého služebníka v bitvě o Tenochtitlán vypsány v dopisech, sám vzpomene, co se píše v první knize o Amadisovi, totiž že „dosud nežili žádní velcí a mocní lidé mimo

¹⁸⁷ Podle Martíneze hlavní motivace dobyvatelů-kronikářů k sepisování svého příběhu spočívala právě v zajištění si odměny od španělské koruny. MARTÍNEZ, José Luis: *Las crónicas de la Conquista de México (resumen)*. In: KOHUT, Karl (ed.): *De conquistadores y conquistados: realidad, justificación y representación*. Frankfurt am Main 1992, s. 154.

¹⁸⁸ Guvernér Kuby Diego Velasquez nejdříve pověří Cortése cestou k *Tierra Firme*, ale krátce před vyplutím jeho výpravy si věc rozmyslí a své povolení Cortésovi odejme. Ten však nařízení svého guvernéra nedbá a zahajuje „rebelskou výpravu“. Více viz MARTÍNEZ, José Luis: *Hernán Cortés*. Madrid 1992, s. 130-131.

¹⁸⁹ PASTOR BOOMER, Beatriz: *El discurso narrativo de la conquista de América: mitificación y emergencia*. Habana 1983, s. 146.

¹⁹⁰ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 110.

ty, kteří vyhledávali a měli ve své družině slavné rytíře a kteří jim dávali ze svého majetku, načež díky jim zase nabyli mnohem většího majetku cizího.“¹⁹¹

S čteným zdůrazňováním toho, co všechno pro Jeho Veličenstvo udělal, začíná až ve čtvrtém dopise a pokračuje v relaci následující, jelikož oněch kýžených odměn a obdivu od císaře se zatím nedočkal.¹⁹² Cortés stále opakuje, že vše, co činí, je jen a pouze kvůli jeho velké oddanosti ke králi a věrná rytířská služba je vlastně jeho jedinou snahou, ctě slova Amadisova, „že jednou z nejcennějších věcí na světě je věrnost“¹⁹³.

„(...) avšak přeji si, aby si byla Vaše Výsost jista mou poctivostí a věrností ve Vaši královské službě, považují ji totiž za to nejdůležitější. Jelikož kdybych se této myšlenky nedržel, nechtěl bych již žádných statků na tomto světě, ba co víc, nechtěl bych na něm ani žít (...).“¹⁹⁴

Cortés pak upozorňuje císaře, že to on získal mexické území pod vládu španělské koruny a jenom díky němu se císař již brzy stane „vládcem světa“¹⁹⁵. I

¹⁹¹ Tamtéž, s. 204.

¹⁹² Císař sice udělil Cortésovi dočasně vládu nad dobytým Mexikem, ale hojně posílal do Mexika i vlastní úředníky, kteří narušovali jeho absolutní vládu, což se Cortésovi pochopitelně nelíbilo. Zdá se, že i osobní vztah Karla V. ke Cortésovi nebyl příliš vřelý, proto byl na projevy vděčnosti svému vazalovi spíše skoupý. Dokonce byl v roce 1525 poprvé předvolán před *juicio de residencia*, soud, který hodnotil působení úředníků, tedy to, zda svůj úřad vykonávali správně. Cortés se cítil dotčen, navíc kvůli soudu by se musel vrátit do Španělska a opustit svou dobytou zem. Proto svůj odjezd odkládal až do roku 1528 a mezitím v dopise císaře přesvědčoval, že návrat do Španělska by znamenal zničení všeho, co v Mexiku do té doby získal.

¹⁹³ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 230. Dodejme, že podle Iwánczaka není věrnost pouze feudální povinnost, nýbrž zachování oddané věrnosti je věcí rytířské cti. IWÁNCZAK, Wojciech: *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*. Praha 2001, s. 118.

¹⁹⁴ „(...) pero deseando que vuestra majestad sea muy cierto de mi limpieza y fidelidad en su real servicio, teniéndolo por principal, porque sin tenerse de mí este concepto no querría bienes en este mundo, más antes no vivir en él (...).“ *Cartas de relación*, s. 236.

¹⁹⁵ „(...) myslím si, že až to dokončím, bude to již vše potřebné k tomu, aby se Vaše Excelence mohla nazývat vládcem světa.“ „(...) pues creo que con hacer yo esto no le quedará a vuestra excelcitud más que hacer para ser monarca del mundo.“ Tamtéž, s. 178.

Amadís měl lví podíl na tom, že románový král Lisuart se stal nejvznešenějším králem, a také pro něj získal několik zemí a ostrovů.

„(...) onen Amadis, který králi tolikrát zachránil království i život, prokázav mu skvělé služby a získav mu pověst lepší a vznešenost vyšší, než jaké se v jeho době těšil kterýkoli jiný král, a který se za to dočkal tak velkého nevděku.“¹⁹⁶

Románový rytíř Amadís však ztratí přičiněním „zlých a pomlouvačných jazyků“ přízeň krále¹⁹⁷ a kupodivu to stejné potká i Cortése, jemuž neoprávněně škodí nepřátelé z Kuby a samotného královského dvora. Proto ještě více zesílí prosby směřované ke králi, aby získal pro svou osobu všechny (podle něj zasloužené) odměny.

„Ze srdce si přeji, ne bezdůvodně, aby Vaše Svaté Veličenstvo bylo pravdivě zpraveno o mých službách i vinách, protože věřím, a ne bez zásluhy, že Vaše Katolická Výsost, věda o nich, nařídí, aby se mi dostalo velké přízně a odměn, ne s ohledem na to, co může má maličkost pojmout, nýbrž na to, co je Vaše Výsost povinna dát člověku, který tak dobře a s takovou věrností slouží, jako Vám sloužím já. Poníženež Vás žádám a prosím, jak nejvíce mohu, nedopusťte, aby toto zůstalo pod krovem lži, nýbrž aby se otevřeně a jasně uveřejnilo to špatné a dobré z mých služeb, jelikož tu jde o čest, kteréžto abych dosáhl, přetrpěl jsem tolik těžkostí a uvrhl se v tolikrát nebezpečí, že by si Bůh nepřál, a ani Vaše Výsost, nemůže pro svou váženost dopustit, aby jazyky závistivých, zlých a něčích přívrženců mi tuto čest zničily. Nechci a ani nežádám Vaši Svatou Výsost, aby mi odměnou za mé služby dopřála jiné milosti než právě této, jelikož Bůh by nikdy nedopustil, abych žil bez ní.“¹⁹⁸

¹⁹⁶ RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974, s. 647.

¹⁹⁷ „(...) tento král Lisuart, když věnoval více důvěry slovům těch, v nichž klíčily špatné skutky, než tomu, co viděl na vlastní oči, čímž velmi poškodil a zostudil svůj dvůr, aniž se už v celém životě dočkal nápravy.“ Tamtéž, s. 432.

¹⁹⁸ „(...) porque deseo sin comparación y no sin causa, que vuestra majestad sacra sea verdaderamente informado de mis servicios y culpas. Porque tengo por fe y no sin merito, que por ellas me ha de mandar vuestra majestad cesárea muy grandes y crecidas mercedes, no habiendo respecto a lo poco que mi pequeña vasija puede contener, sino a lo mucho que vuestra celsitud es obligado a dar a quien tan bien y con tanta fidelidad sirve como yo le he servido; a la cual humildemente suplico con toda la instancia a mí posible no permita que esto quede debajo de simulación sino que muy clara y manifestamente se

Takto poněkud ostře a přímo naléhá na císaře v závěru pátého dopisu. Nepřízeň pána, jemuž slouží, totiž Cortése připravuje o jeho čest, o tu pro něj tak důležitou věc, kvůli které celý svůj příběh potulného rytíře vůbec začal.

Rytíři vždy toužili dosáhnout cti a slávy (*honra y fama*), tyto dva rytířské cíle byly spolu úzce spjaty (a to i na stránkách románů) a i my jsme v této práci několikrát užili tato dvě slova pospolu. Zajímavé je, že Cortés ve svých čtyřech dopisech císaři ani jednou nepoužil španělský výraz *fama* ve významu sláva, nýbrž vždy on nebo celá jeho bojovní družina získávají *honra*, tedy čest. Avšak ukázali jsme si i citát dopisu jeho otci, kde výraz *fama* používá.¹⁹⁹ Tyto, ač samy osobě těžko definovatelné pojmy, se v lecčems významově prolínají, a i proto tvoří tak nerozlučnou dvojici. Pokusme se je však alespoň stručně charakterizovat a významově je rozlišit.

Dle Ericy Janin se ve středověké španělské literatuře *honra* vyskytuje ve významu „veřejného mínění“ o dobrých či špatných kvalitách daného člověka, které je oné osobě přiřazeno na základě jejich skutků. *Fama* a *honra* se významově velmi podobají, avšak *fama* neznamena dobrou pověst v aktuálním čase, nýbrž je na čase nezávislá, reprezentuje něco nebo někoho, hodného zapamatování, následování a připomínání i příštími generacemi.²⁰⁰ Vidíme tedy, že *fama* je kvalitou mnohem ambicióznější, určenou jen těm nejlepším. Snad proto se ji Cortés nikdy v rámci námi studovaných relací neodvážil použít, a to ani v té v pořadí páté, přestože jeho dopisy se četly už i v cizojazyčných překladech a dle výše citovaného dopisu otci ze stejného roku si byl již vědom, že onu „slávu navěky“ opravdu získal. Právě touhou po pozemské slávě, avšak při zachování slávy na věčnosti (*gloria*), conquistadoři

publique lo malo y bueno de mis servicios; porque, como sea caso de honra, que por alcanzarla yo tantos trabajos he padecido y mi persona a tantos peligros he puesto, no quiera Dios, ni vuestra majestad por su reverencia permita ni consienta que basten lenguas de envidiosos, malos y apasionados a hacérmela perder y no quiero ni suplico a vuestra majestad sacra, en pago de mis servicios, me haga otra merced sino ésta, porque nunca plega a Dios que sin ella yo viva. “Cartas de relación, s. 235.

¹⁹⁹ Viz výše, poznámka č. 136.

²⁰⁰ JANIN, Erica: *Honra, Fama y ejemplaridad en el Poema del Alfonso Onceno*. *e-Spania (Revue interdisciplinaire d'études hispaniques médiévales et modernes)*, prosinec 2014 (nestránkováno). Citováno dne 22. 3. 2016. Dostupné z: <http://e-spania.revues.org/22024>.

projevují silný renesanční individualismus.²⁰¹ Cortés není výjimkou, právě tímto motivuje (krom již zmíněné povinnosti sloužit králi) své muže.

„Navíc jsme povinni, jak přísluší křesťanům, bojovat proti nepřátelům naší víry, za což budeme na onom světě odměněni věčnou slávou (gloria) a na tomto světě se nám dostane cti (honra) a vážnosti (prez), jaké do té doby nezískalo žádné pokolení.“²⁰²

²⁰¹ SILVA-SANTIESTEBAN, Fernando: *El significado de la conquista y El proceso de aculturación hispano-andino*. In: SOLANO, Francisco (ed.): *Proceso histórico al conquistador*. Madrid 1988, s. 136–137.

²⁰² Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu, s. 36. Výraz *prez*, který se rovněž objevuje v soudobé literatuře, v sobě podle Ericy Janin zahrnuje význam *fama* i *honra*. Na příkladu *Libro de Alexandre*, fantaskním veršovaném příběhu o Alexandru Velikém, specifikuje užití *prez* jako kolektivní pohnutky a podnětu k dobývání, jelikož právě Alexandr Veliký tak motivuje i své muže a slíbí jim nezapomenutelnost jejich skutků. Cortés si tedy troufne předvídat nezapomenutelnost své výpravy, či spíše celé *conquisty* jako celku. JANIN, Erica: *Honra, Fama y ejemplaridad en el Poema del Alfonso Onceno. e-Spania (Revue interdisciplinaire d'études hispaniques médiévales et modernes)*, prosinec 2014 (nestránkováno). Citováno dne 22. 3. 2016. Dostupné z: <http://e-spania.revues.org/22024>.

Závěr

Pro úplnost se v závěru práce zaměříme na osud literární postavy Cortése a dopisů, na jejichž stránkách se tento protagonista zrodil. Jelikož zevrubná analýza této problematiky dalece převyšuje prostor předkládané práce, upozorníme pouze na některé signifikantní a v kontextu práce zajímavé záležitosti týkající se recepce Cortésových dopisů.

Již v roce 1522 vychází tiskem druhá Cortésova relace pod titulem *Segunda carta de relación* (kterýžto dal později název i celému souboru pěti zpráv), a to z dílny nám již známých německých tiskařů Crombergerů v Seville.²⁰³ Hned o rok později je vydána stejnými tiskaři i zpráva třetí, z jejíhož (v této době běžného) rozsáhlého názvu se dozvídáme, že vypráví, jak „*řečený kapitán a Španělé dosáhli velkých a významných vítězství, hodných věčného zapamatování*.“²⁰⁴ Zároveň jsou v témže roce připraveny i první cizojazyčné překlady – italský a francouzský, následované v roce 1524 překladem holandským a latinským. Vidíme tedy, že podobně jako jiné zprávy z Nového světa se začaly i Cortésovy dopisy šířit rychlostí blesku a s počty výtisků rostla i jeho popularita. Cortés se stává známým a slavným, získává onu *famu*, o jejímž charakteru jsme si již mnohé řekli. Od roku 1525 se Cortés může pyšnit i novým erbem. Ten mu císař přiznal svou listinou, v níž nejprve rekapituluje „*děj*“ mexické *conquisty* a Cortésovy činy ve zbrani a pak tuto vpravdě šlechtickou poctu Cortésovi zdůvodňuje následovně: „*(...) vážím si mnoha úsilí, nebezpečství a dobrodružství, které jste podstoupil, jak bylo vypsáno výše, a aby na vás a vaše služby bylo navždy pamatováno (...)*.“²⁰⁵ Součástí jeho erbu se stává i zlatý lev, heraldická figura

²⁰³ Podrobný soupis všech tištěných edic Cortésových dopisů přináší Ángel Delgado Gómez, o němž se opíráme i my. CORTÉS, Hernán: *Cartas de relación* (ed. Ángel Delgado Gómez). Madrid 1993, s. 73–89.

²⁰⁴ „*(...) el dicho capitán y españoles consiguieron grandes y señaladas victorias dignas de perpetua memoria (...)*.“ CORTÉS, Hernán: *Cartas de relación* (ed. Ángel Delgado Gómez). Madrid 1993, s. 75.

²⁰⁵ „*(...) acatando los muchos trabajos y peligros y aventuras que en lo susodicho pasastes y porque de vos y vuestros serivcicos quede perpetua memoria (...)*“. Cédula de Carlos V a Hernán Cortés en la que le concede un escudo de armas (Listina Karla V. pro Hernána Cortése, v níž mu uděluje erb). *Documentos cortesianos* (ed. José Luis Martínez). Tomo I. México 1992, s. 331–335.

vyhrazená toliko pro nejodvážnější a nejmýznamnější rytíře, a kterou ne náhodou nesl ve svém erbu i Amadís Waleský.

Je však otázkou do jaké míry si opravdu Karel V. přál, aby bylo věčně pamatováno na Hernána Cortése a jeho slavné činy. Výtisk čtvrté relace z roku 1526 je totiž ve španělštině na dlouhých dvě stě let posledním vydáním jakékoli relace. V roce 1527 vydává císař listinu, kterou nařizuje, aby „*se neprodávaly ani netiskly zprávy, které Cortés posílal z Indií.*“²⁰⁶ Oficiální důvodem jsou stížnosti Pánfila Narvaéze na zesměšnění jeho osoby v druhé relaci, v níž Cortés barvitě popsal potupnou porážku, kterou Narvaézovi uštědřil. Již existující výtisky pak padly za oběť ohni při jejich veřejném pálení na náměstích v mnoha španělských městech.²⁰⁷ Bataillon však vidí v zákazu šíření dopisů i snahu koruny zredukovat Cortésův vliv a popularitu předtím, než definitivně odmítne jeho mocenské požadavky. Dodává navíc, že stejný osud později stihl i již zmíněnou *Historia general de las Indias* napsanou Franciscem Lópezem de Gómara, jelikož Cortése a jeho činy příliš oslavovala a přebírala diskurz vytvořený dopisy.²⁰⁸ Možná však tento zákaz rovněž „předpřipravoval“ situaci na blížící se *juicio de residencia* a jeho cílem nebylo pouze zničit Cortésovu popularitu národního hrdiny ale i zabít slušně se chovajícího a statečného rytíře, tedy spíše onu literární postavu, již stvořil. Během soudu budou právě chování Cortése během *conquisty* i jeho statečnost nejednou napadeny. Zákaz se samozřejmě netýkal cizojazyčných překladů, Španělé však rehabilitovali svého hrdinu až v době 18. a 19. století, vzpomínajíce tak na dobu slávy a velikosti španělského impéria, nad nímž slunce nikdy nezapadalo.

Zničit Cortésovu popularitu ani postavu, již stvořil, se však nepodařilo. Ideál a příklad prezentovaný v Cortésových dopisech, tolik inspirovaný rytířskými romány,

²⁰⁶ „*No se vendan ni se impriman las relaciones que embio Cortes de las Yndias.*“ Citováno dle BATAILLON, Marcel: *Hernán Cortés, autor prohibido*. In: REYES, Alfonso: Libro Jubilar de Alfonso Reyes. México 1956, s. 77–82, zde zejména s. 78.

²⁰⁷ Uvádí José Luis Martínez v poznámce k listině vydané Karlem V. pro Pánfila Narvaéze. *Documentos cortesianos* (ed. José Luis Martínez). Tomo I. México 1992, s. 465.

²⁰⁸ BATAILLON, Marcel: *Hernán Cortés, autor prohibido*. In: REYES, Alfonso: Libro Jubilar de Alfonso Reyes. México 1956, s. 77–82, zde zejména s. 80.

se projevil v soudobé i pozdější historiografii i literatuře rozličných žánrů.²⁰⁹ Za hrdinský vzor považovala Cortése mnohá díla, pro nás může být však nejzajímavější vrátit se zpět k rytířské literatuře, k onomu žánru *libros de caballerías*.

V roce 1555, již po Cortésově smrti, vydává Diego Ortúñez de Calahorra svůj rytířský román *Espejo de príncipes y caballeros (Zrcadlo knížat a rytířů)*, v němž vystupuje hrdina nového typu – rytíř-dobrodruh Febo.²¹⁰ Autor zde ještě více rozvírá kleště geografických horizontů rytířského světa a svého hrdinu Feba posílá až do asijských končin Ruska, přičemž akcentuje právě dobrodružný charakter jeho výprav, jenž se má stát vzorem ostatním. Dílo, které odkazem na populární *zrcadla knížat* podtrhuje svůj didaktický záměr a charakter, ale zároveň zůstává fiktivním rytířským příběhem, věnuje Cortésovu synovi a dědici Martínu Cortésovi, jelikož doufá, že jemu i ostatním bude nejen příjemnou četbou, ale i zdrojem morálky a poučení. Stejně jako ona *zrcadla knížat* ponoukala pokračovatele rodu k následování jeho většinou slavného a skvělého zakladatele nebo jiných historických vzorů, autor dává za příklad synovi i všem ostatním příběh slavného dobyvatele Hernána Cortése. Navíc dodává, že

„již mohou být zapomenuty dobyvačné války Júlia Césara a Alexandra, vítězství Scipionů a Camillů, síla Achilla, zápal a vedení toho velkého velitele Hanibala, činy Herkula, ztroskotání Odyssea, a konečně i všechny hrdinské činy, války, bitvy a velké skutky všech skvělých a známých mužů, jejichž příběhy (...), se nemohou rovnat těm, které jsou nám známy od toho přeskvělého a neporazitelného kapitána, otce Vaší Excellence, a nejsou ani hodny tolika obdivu a úžasu.“²¹¹

²⁰⁹ Otázce zobrazení postavy Hernána Cortése v literatuře i historiografii se již podrobně věnoval Winston A. Reynolds. Uveďme jeho vynikající monografii *Hernan Cortes en la literatura del Siglo de Oro* (REYNOLDS, Winston A: *Hernan Cortes en la literatura de Siglo del Oro*. Madrid 1978) či studii, v níž analyzoval snahu soudobých kronikářů spojit osobu Cortése s některým z hrdinů antického světa, *Hernan Cortes y los heroes de la Antigüedad* (REYNOLDS, Winston A: *Hernan Cortes y los heroes de la Antigüedad*. Revista de Filología Hispánica, 45, 1962, č. 1, s. 259–271).

²¹⁰ KAŠPAROVÁ, Jaroslava: *Amadis Waleský, nebo Don Quijote. Rytířské příběhy španělského zlatého věku a jejich putování za čtenáři 16.–19. století*. Praha 2014, s. 26 a 29.

²¹¹ „(...) ya de oy se podrían poner en olvido las conquistas de Júlio César y Alexandro, las victorias de los Scipiones y Camillos, la fortaleza de Achilles, la animosidad y gobierno de aquel gran capitán

Byl snad Cortés, který kráčel ve stopách rytíře Amadise, autorovou inspirací pro ztvárnění nového literárního typu – dobrodružného rytíře Feba, jelikož zažil dobrodružství jaká ještě nikdo před ním? „Splatil“ svůj dluh rytířské literatuře, která mu kdysi dala vzor pro zobrazení sebe sama tak, že jí poskytl další variaci jejího archetypu?

V rámci předcházejících kapitol jsme mnohým porovnáváním *Cartas de relación* a románu o Amadisovi Waleském zachytili rytířský ideál a jednotlivé rytířské ctnosti, které Cortés přiznává svému literárnímu já, a dokázali, že Cortés, stejně jako mnoho jeho současníků, následoval v Novém světě svůj rytířský sen. Stále však musíme mít na paměti, že ono rytířské dobrodružství, jež jsme podrobně popsali, ale jistě zcela nevyčerpali, prožíval Cortés pouze jako literární hrdina. Dobrodružství skutečného Cortése se z dopisů dozvíme jen velmi těžko a nanejvýš zkresleně. Je otázkou, do jaké míry Cortés opravdu byl tím ideálním rytířem vystupujícím v jeho dopisech a oslňujícím i mnoho svých současníků, stejně jako rytíři románoví.

Ve snaze přinést jiný náhled na tento důležitý pramen k dějinám *conquisty* práce odhlíží od jejich historiografické, již mnohokrát využitě, stránky a soustředí se na tu spíše literární, zasazenou do kulturně-historického kontextu. Tematicky jsme se zaměřili pouze na jeden aspekt Cortésovy sebezpřetace, neznamena to však, že je tím jediným a ani nejdůležitějším. Práce se snaží toliko upozornit, že ačkoliv Cortés je pro svou racionalitu všeobecně znám zejména jako mistrný politik a geniální diplomat, tak mu tyto vlastnosti nezabránily, alespoň v rámci svých dopisů, vytvořit charakter mnohem rozmanitější a přisoudit si i mnohé prokazatelně rytířské kvality. Dnešnímu čtenáři se obrazy racionálního politika a hrdinného rytíře jeví spíše jako protikladné, a tudíž těžko slučitelné v jedné osobě a charakteru, na prahu novověku se však nejednou, například v rámci idealizované podoby panovníků, navzájem doplňovaly. Na příkladu Hernána Cortése vidíme, že se dobývání amerického kontinentu stalo výraznou

Hanibal, los trabajos de Hércules, los naufragios de Ulixes y, finalmente las hazañas, las guerras, las batallas, los grandes hechos de todos los claros y famosos varones que ha avido en el mundo, cuyas historias (...), no igualan con gran parte a las que tenemos presentes de aquel clarrísimo y invencible capitán, padre de vuestra señoría, ni son dignas de causar tan grande admiración y espanto.“ ORTÚÑEZ DE CALAHORRA, Diego: *Espejo de príncipes y caballeros* (Parte I) (guía de lectura de Axayácatl Campos García Rojas). Alcalá de Henares 2003, s. 14–15.

vzpruhou pro již poněkud uvadající institut rytířství, který se obratem ke staletími prověřenému ideálu snažil sebe sama zachránit.

Resumen

El presente trabajo se ocupa de las *Cartas de relación* que el famoso conquistador Hernán Cortés envió al emperador y rey español Carlos V. La historiografía tradicional suele considerar las cartas solo como una fuente informativa sobre la Conquista y vida de Hernán Cortés. Este estudio pretende ofrecer un punto de vista diferente – estudiar las cartas desde la perspectiva literaria y enfocarse en el protagonista literario que Cortés creó para describirse a sí mismo.

A principios del siglo XVI surge el boom editorial de la literatura caballerescas que es muy bien acogida por parte de los lectores e influye mucho en los conquistadores del Nuevo Mundo. El ideal caballeresco que representan los *libros de caballerías* está presente también en las cartas de Cortés. El conquistador del Imperio azteca se inspira en estas historias y se identifica, dentro del argumento de las cartas, con los héroes literarios a partir de varios rasgos caballerescos que atribuye a su propia persona. Por un lado, el trabajo examina, comparando las cartas con la obra montalviana *Amadís de Gaula*, los rasgos del caballero profano, o sea, la valentía y su comportamiento en batallas. Por el otro lado, descubre la presencia de un *miles christi* en el discurso cortesiano. Con respecto a esto, llama la atención sobre la obra de Bartolomé de las Casas que aprovecha las cualidades caballerescos de manera totalmente opuesta – para describir a los indígenas.

A pesar de la prohibición real de las *Cartas de relación*, la figura heroica de Cortés (caballero andante ideal) descrita en ellas pasó a la literatura e historiografía de la época.

Seznam použitých pramenů

CORTES, Hernán: *Cartas de la conquista de México*. Madrid 1985.

CORTÉS, Hernán: *Cartas de relación* (ed. Ángel Delgado Gómez). Madrid 1993.

CORTÉS, Hernán: *Dopisy. Druhý a třetí dopis o dobytí Tenochtitlánu* (překl. Oldřich Kašpar a Eva Mánková). Praha 2000.

CORTES, HERNAN: *Letters from Mexico* (ed. Anthony Pagden). New Haven 2001.

DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal: *Pravdivá historie dobývání Mexika*. 1. díl. Praha 1980.

Documentos cortesianos (ed. José Luis Martínez). Tomo I–IV. México 1992.

LAS CASAS, Bartolomé de: *Brevísima relación de la destrucción de las Indias* (ed. André Saint-Lu). Octava edición. Madrid 1995.

PIGAFETTA, Antonio: *Zpráva o první cestě kolem světa* (ed. Vladimír Mikeš). Praha 1975.

RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí : *Amadís de Gaula* (ed. Javier Cercas). Barcelona 1999.

RODRÍGUEZ DE MONTALVO, Garcí: *Příběhy chrabrého rytíře Amadise Waleského* (překl. Luděk Kult). Praha 1974.

Seznam použité literatury

ARACIL VARÓN, Beatriz: *Hernán Cortés en sus Cartas de relación: la configuración literaria del héroe*. Nueva Revista de Filología Hispánica, 52, 2009, č. 2, s. 747–759.

ARACIL VARÓN, Beatriz: *Hernán Cortés y sus cronistas: la última conquista del héroe*. Atenea, 2009, č. 499, s. 61–76.

BARRERA PARILLA, Beatriz: *El viaje a Camelot de Bartolomé de Las Casas*. Alicante 2008 (nestránkováno). Dostupné z: http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor/el-viaje-a-camelot-de-bartolome-de-las-casas--0/html/78a14bee-b8f1-484e-8133-cdadadae979e_3.html#I_0_.

BATAILLON, Marcel: *Hernán Cortés, autor prohibido*. In: REYES, Alfonso: Libro Jubilar de Alfonso Reyes. México 1956.

CARMONA FERNÁNDEZ, Fernando: *Conquistadores, utopía y libros de caballería*. Revista de Filología Románica, č. 10, 1993, s. 11–30.

ELLIOTT, John H: *España y su mundo 1500–1700*. Madrid 2007.

FLORI, Jean: *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha 2008.

GONZÁLES CÁRDENAS, Verónica Alejandra: *La efectividad del discurso cortesiano en la Segunda Carta de Relación al Carlos V*. In: RUBIO DURÁN, Francisco Antonio (ed.): Retazos de la pluralidad. Perspectivas de la realidad histórica latinoamericana. Sevilla 2012.

GONZÁLEZ, Javier Roberto: *Los libros de caballerías en América*. In: Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías. Alicante 2010. Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor-din/libros-de-caballerias-en-america/html/>.

CHEVALIER, Maxime: *Lectura y lectores en la España del siglo XVI y XVII*. Madrid 1976.

IGLESIA, Ramón: *Cronistas e Historiadores de la Conquista de México. El ciclo de Hernán Cortés*. México 1980.

IRVING, Leonard A.: *Los libros del conquistador*. México 1979.

IWÁNCZAK, Wojciech: *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*. Praha 2001.

JANIN, Erica: *Honra, Fama y ejemplaridad en el Poema del Alfonso Onceno*. *e-Spania (Revue interdisciplinaire d'études hispaniques médiévales et modernes)*, prosinec 2014 (nestránkováno). Dostupné z: <http://e-spania.revues.org/22024>.

KAŠPAROVÁ, Jaroslava: *Amadis Waleský, nebo Don Quijote. Rytířské příběhy španělského zlatého věku a jejich putování za čtenáři 16.–19. století*. Praha 2014.

KOHUT, Karl: *La conquista en la crítica literaria*. In: KOHUT, Karl (ed.): *De conquistadores y conquistados: realidad, justificación y representación*. Frankfurt am Main 1992.

KOLDINSKÁ Marie: *Nepřítomné i všudypřítomné. Obraz žen ve šlechtických ego-dokumentech 16. a první poloviny 17. století*. In: LENDEROVÁ, Milena (ed.): *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?* Pardubice 2004, s. 9-20.

LUCÍA MEGÍAS, José Manuel – MARÍA PINA, María Carmen: *Lectores de libros de caballerías*. In: *Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías*. Alicante 2010 (nestránkováno). Dostupné z: http://www.cervantesvirtual.com/obra-visor-din/lectores-de-libros-de-caballerias/html/c01b8049-29a5-49eb-b473-890ed55cbe14_2.html#I_0_.

MARÍA PINA, María del Carmen: *Los libros de caballerías castellanos*. In: *Amadís de Gaula, 1508: quinientos años de libros de caballerías*. Alicante 2010 (nestránkováno). Dostupné z: <http://www.cervantesvirtual.com/nd/ark:/59851/bmc4j105>.

MARIÁTEGUI, José Carlos: *Civilizace a kůň*. In: *Druhý břeh Západu. Výbor z iberoamerických esejů* (ed. Anna Housková). Praha 2004.

MARTÍNEZ, José Luis: *Hernán Cortés*. Madrid 1992.

MARTÍNEZ, José Luis: *Las crónicas de la Conquista de México (resumen)*. In: KOHUT, Karl (ed.): *De conquistadores y conquistados: realidad, justificación y representación*. Frankfurt am Main 1992.

OLBRACHT, Ivan: *Dobyvatel*. Praha 1955.

ORTÚÑEZ DE CALAHORRA, Diego: *Espejo de príncipes y caballeros (Parte I)* (guía de lectura de Axayácatl Campos García Rojas). Alcalá de Henares 2003.

PASTOR BOOMER, Beatriz: *El discurso narrativo de la conquista de América: mitificación y emergencia*. Habana 1983.

PROKOP, Josef: *Los diferentes conceptos de caballería en el Amadís de Gaula y Las Sergas de Esplandián*. In: PROKOP, Josef (ed.): *La literatura y la sociedad Iberoamericanas vistas desde Praga: trabajos presentados por los estudiantes de la Universidad Carolina de Praga al certamen Premio Iberoamericano 2000*. Praga 2002.

PUPO-WALKER, Enrique: *La vocación literaria del pensamiento histórico en América. Desarrollo de la prosa de ficción: siglos XVI, XVII, XVIII, XIX*. Madrid 1982.

REYNOLDS, Winston A: *Hernan Cortes en la literatura de Siglo del Oro*. Madrid 1978.

REYNOLDS, Winston A: *Hernan Cortes y los heroes de la Antigüedad*. *Revista de Filología Hispánica*, 45, 1962, č. 1, s. 259–271.

RODRIGUEZ PRAMPOLINI, Ida: *Amadis de America. La hazaña de Indias como empresa caballeresca*. 2. vyd. Caracas 1977.

SÁNCHEZ, Alberto: *Los libros de caballerías en la conquista de América*. *Anales Cervantinos*, 7, 1958, č. 1, s. 237–260.

SILVA-SANTIESTEBAN, Fernando: *El significado de la conquista y El proceso de aculturación hispano-andino*. In: SOLANO, Francisco (ed.): *Proceso histórico al conquistador*. Madrid 1988, s. 129-151.

TODOROV, Tzvetan: *Dobytí Ameriky: Problém druhého*. Praha 1996.